

ΓΕΝΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ ΜΟΙΡΩΝ
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
Α΄ ΛΥΚΕΙΟΥ
Β΄ ΤΕΤΡΑΜΗΝΟ
ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ: 2013-2014

«Η ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΗΘΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΜΕΓΕΘΟΥΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΕΙΡΑΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΠΑΙΧΝΙΔΙΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΝΗΠΙΑΚΗΣ ΟΜΑΔΑΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ. ΠΑΙΔΙΚΟΙ ΦΟΒΟΙ. ΦΑΝΤΑΣΤΙΚΟΙ ΦΙΛΟΙ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ.»

ΟΜΑΔΑ:

- ΜΑΡΚΟΓΙΑΝΝΑΚΗ ΜΑΡΙΑ
- ΠΑΠΑΔΟΒΑΣΙΛΑΚΗ ΚΑΛΛΙΟΠΗ
- ΣΗΦΑΚΗ ΝΙΚΟΛΕΤΑ
- ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΗ ΑΝΝΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ:

- ΧΑΡΑΛΑΜΠΑΚΗ ΑΝΤΩΝΙΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος.....	3
Ψυχοκοινωνική ανάπτυξη	3
Κοινωνική ανάπτυξη.....	3
Τάση για αυτονομία και πρωτοβουλία	5
Η διαφοροποίηση του ρόλου του φύλου στη νηπιακή ηλικία.....	7
Ηθική ανάπτυξη.....	10
Ο ρόλος του μεγέθους της οικογένειας	12
Ο ρόλος σειράς γέννησης του παιδιού	13
Μοναχοπαίδι	16
Υιοθετημένο παιδί.....	18
Η νηπιακή ομάδα ως πεδίο κοινωνικοποίησης και ο ρόλος του παιχνιδιού.....	22
• Ο ρόλος του παιχνιδιού.....	23
• Η νηπιακή ομάδα ως πεδίο κοινωνικοποίησης	25
• Οι ανεπιθύμητες εξελίξεις μέσα στην ομάδα και δυνατότητες παιδαγωγικής αντιμετώπισής τους	26
• Ο κίνδυνος προσκόλλησης σε ένα ορισμένο ρόλο	26
• Η περίπτωση του απομονωμένου παιδιού	27
Παιδικό φόβοι.....	28
• Φόβοι, φοβίες και η δημιουργία τους	28
• Είδη φόβων στα παιδιά	30
• Πώς οι γονείς (και γενικά οι ενήλικες) μπορούν να βοηθήσουν ένα παιδί να αντιμετωπίσει τους φόβους του.	31
Φανταστικοί φίλοι.....	33
• Η Σημασία των φανταστικών φίλων	33
• Πώς πρέπει να αντιδράσουν οι γονείς στους φανταστικούς φίλους	35
• Αντιμέτωπη σε περίπτωση απομόνωσης	35
Επίλογος.....	37
Βιβλιογραφία	38

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρακάτω ερευνητική εργασία μιλάει για το παιδί της προσχολικής ηλικίας, τα στάδια ανάπτυξής του (την ψυχοκοινωνική ανάπτυξή του αλλά και την ηθική), για τον ρόλο του μεγέθους της οικογένειας και της σειράς γέννησης του παιδιού, αλλά και για το μοναχοπαιδί και το υιοθετημένο παιδί. Επίσης αναφέρει πως το παιδί κοινωνικοποιείται μέσω της νηπιακής ομάδας και μέσω του παιχνιδιού και αναλύει την περίπτωση του απομονωμένου παιδιού. Τέλος προβάλλει τους παιδικούς φόβους αλλά και τους φανταστικούς φίλους που δημιουργούν τα παιδιά, αυτής της ηλικίας.

Ψυχοκοινωνική ανάπτυξη

Κοινωνική ανάπτυξη

Τα νεογέννητα από πολύ νωρίς εμπλέκονται σε επικοινωνία με εκείνους που τα φροντίζουν, καθώς αρχίζουν να συμμετέχουν στις καθημερινές δραστηριότητες, τις συζητήσεις και τα γεγονότα της κοινότητάς τους. Η κουλτούρα και οι διαφορετικές αντιλήψεις για την ανατροφή των παιδιών επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο διαμορφώνονται αυτές οι πρώτες κοινωνικές εμπειρίες. Το φυσικό περιβάλλον μέσα στο οποίο διαμορφώνονται οι πρώτες σχέσεις και συντελείται η εξέλιξη του παιδιού, είναι το κοινωνικό περιβάλλον όπου υπάρχουν και οι ΑΛΛΟΙ. Μέσα σ' αυτό το περιβάλλον και μέσα από τις σχέσεις που αναπτύσσονται, τα παιδιά οδηγούνται στην κατανόηση του κοινωνικού τους κόσμου και αποκτούν την ικανότητα να διαπραγματεύονται τις προσωπικές τους επιλογές.

Οι πρώτες κοινωνικές συνδιαλλαγές:

Η κοινωνική εξέλιξη, σύμφωνα με τον Schaffer, είναι ο τρόπος με τον οποίο τα παιδιά επικοινωνούν με τους άλλους και είναι δύσκολο να την διαχωρίσει κανείς από την γνωστική και την συναισθηματική ικανότητα. Η σπουδαιότητα των σχέσεων που αναπτύσσονται στην πολύ μικρή ηλικία είναι ολοφάνερη καθώς το παιδί δεν μπορεί να κάνει τίποτα από μόνο του, παρά εξαρτάται από τους άλλους. Διαθέτει όμως έμφυτους μηχανισμούς, όπως το γέλιο και το κλάμα, για να προσελκύει την προσοχή των άλλων, να αντιδρά και να αλληλεπιδρά μαζί τους.

Μέσα λοιπόν από τη σχέση του με τους άλλους ανθρώπους το παιδί αποκτά ταυτότητα, την αίσθηση του εαυτού του. Αυτές οι σχέσεις αναπτύσσονται από την εμβρυϊκή ηλικία (περίπου στον 6-7 μήνα), και επηρεάζουν την μεταγενέστερη εξέλιξη του. Από τη στιγμή της γέννησης έχει την ικανότητα να αναγνωρίζει την φωνή της μητέρας του ανάμεσα στις φωνές άλλων γυναικών και να αντιδρά στα

χαρακτηριστικά του ανθρώπινου προσώπου. Ακόμη και το πιο μικρό βρέφος μπορεί να επηρεάσει την συμπεριφορά των ενηλίκων. Για να μπορέσουν να επικοινωνήσουν αποτελεσματικά μητέρα και παιδί καταφέρνουν να συγχρονίσουν τη συμπεριφορά τους, που αρχικά σχετίζεται με τους βιολογικούς ρυθμούς φαγητού και ύπνου.

Οι κοινωνικές αλληλοεπιδράσεις τους πρώτους μήνες γίνονται πρόσωπο με πρόσωπο. Στη πρώτη αυτή μορφή επικοινωνίας, μητέρα και παιδί, βιώνουν συναισθήματα χαράς και ευχαρίστησης. Το παιδί συμμετέχει στα προγλωσσικά παιχνίδια με χαμόγελα, ψελλίσματα, εκφράσεις, χειρονομίες και αντιμετωπίζεται ως κοινωνικό ον και δέκτης κοινωνικής αλληλεπίδρασης.

Μέσα λοιπόν από τις σχέσεις του με τους άλλους ανθρώπους, από πολύ μικρό, έχει την ικανότητα να αντιλαμβάνεται τόσο τις προθέσεις όσο και τους σκοπούς όλων των μελών του οικογενειακού του περιβάλλοντος, που μπορεί να είναι διαφορετικές από τις δικές του. Μπορεί και προβλέπει τις ενέργειες και αντιδράσεις της μητέρας του και προκαλεί σκόπιμες συμπεριφορές για να ευχαριστήσει, ενοχλήσει, τραβήξει την προσοχή της. Καταλαβαίνει πως οι κανόνες εφαρμόζονται διαφορετικά ανάλογα με την πρόθεση ή την έλλειψη ικανότητας και εφευρίσκει δικαιολογίες.

Όσον αφορά την κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού κατά την προσχολική ηλικία αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι στην περίοδο αυτή της ζωής του το παιδί αναπτύσσει την κοινωνικότητά του και χρειάζεται φίλους. Το οικογενειακό περιβάλλον δεν του αρκεί πια. Η μεγάλη ανάπτυξη του λόγου και της κινητικότητας διευκολύνουν το νήπιο να απομακρύνεται από το στενό οικογενειακό περιβάλλον και να ευρύνει τον κύκλο των γνωριμιών του. Ήδη από το δεύτερο ακόμη έτος της ηλικίας του αρχίζει να αναπτύσσει τις σχέσεις του με τους συνομηλίκους του.

Όλα αυτά συμβάλλουν πολύ στο να εμφανίζει το παιδί, ιδιαίτερα μετά τον τέταρτο χρόνο της ηλικίας του, μια αλματώδη κοινωνικοποίηση στις σχέσεις του με τα άλλα παιδιά και τους μεγαλύτερους. Και εδώ είναι ευκαιρία να φοιτήσει στο νηπιαγωγείο, για να αναπτύξει ακόμα περισσότερο την κοινωνικότητά του. Φοιτώντας στο νηπιαγωγείο το παιδί αναπτύσσει την έννοια της ομάδας. Η συμμετοχή του στην ομάδα μετριάζει και αντισταθμίζει τα τυχόν μειονεκτήματα από τις επιδράσεις του οικογενειακού περιβάλλοντος.

Σημαντικές διαφορές μεταξύ των παιδιών ως προς την κοινωνική συμπεριφορά έχουν παρατηρηθεί ενωρίς στην ατομική ζωή. Τρεις βασικοί τύποι παιδιών υπάρχουν:

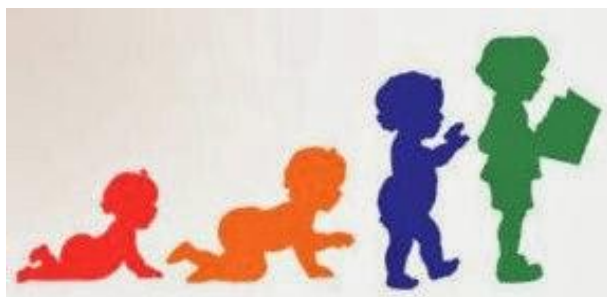
α) **το κοινωνικά τυφλό** παιδί, το οποίο όταν είναι ανάμεσα σε άλλα παιδιά συμπεριφέρεται σαν να μην υπάρχει κανένας άλλος γύρω του. Κοιτάζει τα άλλα παιδιά, αλλά δεν δείχνει καμιά συναισθηματική αντίδραση.

β) **το κοινωνικά εξαρτημένο** παιδί, όπου η συμπεριφορά του καθορίζεται και επηρεάζεται από την παρουσία των άλλων. Στην παρουσία άλλων παιδιών, το κοινωνικά εξαρτημένο παιδί ή καθηλώνεται και αδρανεί ή διεγείρεται και δραστηριοποιείται. Έτσι αν στην παρουσία άλλων νιώθει συστολή, τότε δεν κινείται, αλλά κάθεται και παρατηρεί τους άλλους ή επαναλαμβάνει τις κινήσεις των άλλων. Συχνά υπακούει στους άλλους ή ακόμη δείχνει και σημεία φόβου για τους άλλους. Αν από την άλλη στην παρουσία των άλλων νιώθει παρόρμηση και διέγερση, τότε κάνει

ποικίλες χειρονομίες και κινήσεις, δείχνει τα παιχνίδια στους άλλους, προσπαθεί να τους ξεσηκώσει και δείχνει ενθουσιασμό.

γ) το **κοινωνικά ανεξάρτητο** παιδί, όπου συναισθάνεται την παρουσία των άλλων και αντιδρά σε αυτούς, ωστόσο αισθάνεται ελεύθερο απέναντι στην ομάδα και κάνει τις δικές του επιλογές. Έτσι ενώ αλληλεπιδρά με άλλα παιδιά, ωστόσο εύκολα μπορεί να αποδεσμευθεί πλήρως από την ομάδα και να κάνει κάτι που αυτό επιθυμεί.

Οι παραπάνω τύποι κοινωνικής συμπεριφοράς δείχνουν και τη γενική πορεία που ακολουθεί η ανάπτυξη διαπροσωπικών σχέσεων. Ειδικότερα, το βρέφος θα μπορούσαμε να το θεωρήσουμε κοινωνικά τυφλό. Με την πάροδο όμως της ηλικίας το αναπτυσσόμενο άτομο γίνεται περισσότερο ευαίσθητο στην παρουσία των συνομηλίκων. Γίνεται περισσότερο κοινωνικά εξαρτημένο. Τελικά, με την ενίσχυση της έννοιας της ταυτότητας το άτομο γίνεται κοινωνικά ανεξάρτητο.

Τάση για αυτονομία και πρωτοβουλία

Κατά την προσχολική ηλικία κυρίαρχα χαρακτηριστικά στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του ατόμου είναι η απόκτηση αρχικά της αυτονομίας ή της αμφιβολίας (από το 18ο μήνα ως το 3ο έτος) και στη συνέχεια της πρωτοβουλίας ή της ενοχής (από το 3ο ως το 6ο έτος).

Η αναπτυξιακή κρίση <<αυτονομία ή αμφιβολία>>: Κατά το τέλος του 2ου έτους το παιδί διαπιστώνει ότι υπάρχουν στη διάθεσή του πλείστες επιλογές και ότι μπορεί το ίδιο να αποφασίζει για τις δραστηριότητές του και το ίδιο να τις εκτελεί. Η φράση <<Όχι, μόνο μου!>> είναι χαρακτηριστική στην ηλικία των ενάμιση με δύομισή ετών και δείχνει πόσο αποφασιστικά απαιτεί το παιδί της ηλικίας αυτής το ίδιο να αποφασίζει τι να κάνει και το ίδιο να εκτελεί τις επιλογές του, όπως και όταν εκείνο θέλει.

Ο τρόπος με τον οποίο θα αντιμετωπίσουν οι γονείς τη τάση του παιδιού για ενεργητικό έλεγχο του περιβάλλοντος και για την επιβεβαίωση του Εγώ, θα καθορίσει κατά πόσο το παιδί θα αποκτήσει αυτονομία και αυτοπεποίθηση ή αμφιβολία και ανασφάλεια. Αν οι μορφές αλληλεπίδρασης γονέων-παιδιού είναι τέτοιες ώστε οι προσωπικές επιλογές και προσπάθειες του παιδιού να οδηγούν σε ευχάριστες εμπειρίες, δημιουργείται στο παιδί η γενικευμένη τάση να κάνει ελεύθερα τις δικές του επιλογές και να νιώθει εσωτερική ικανοποίηση για τις αποφάσεις που παίρνει, όπως:

<<Αν θα κάνω ή δεν θα κάνω κάτι. Πότε θα το κάνω. Πως θα το κάνω>>, <<Αν αποτύχω, θα ξαναπροσπαθήσω ξανά>>. Αντίθετα, αν η αλληλεπίδραση γονέων-παιδιού είναι τέτοια ώστε το παιδί να μην νιώθει ελεύθερο να κάνει τις προσωπικές του επιλογές, να πιστεύει ότι κάθε του επιλογή οδηγεί σε αποτυχία, τότε δημιουργείται στο παιδί η γενικευμένη τάση να νιώθει προσωπική ανεπάρκεια και αμφιβολία για τις ικανότητές του, αλλά και η πεποίθηση ότι για να επιτυγχάνει πρέπει να κάνει ότι αποφασίζουν οι άλλοι και ότι για να νιώσει ικανοποίηση πρέπει να κάνει ό, τι θέλουν οι άλλοι. Σε ακραίες μορφές αμφιβολίας το άτομο καταφεύγει είτε σε προκλητική ανυπακοή, απροκάλυπτη αντίσταση και ανταρσία είτε σε πλήρη υποταγή.

Η θετική στάση για αυτονομία αναπτύσσεται, όταν οι γονείς ενθαρρύνουν τη φυσική τάση του νηπίου για ανεξαρτησία και αυτάρκεια. Όταν του δίνουν ευκαιρίες σε όλες τις καθημερινές εργασίες (π.χ. φαγητό, ντύσιμο) να ασκήσει την αυτονομία του και δεν επιμένουν να δέχεται κάθε φορά την δική τους βοήθεια, όταν το διδάσκουν ότι κάθε αποτυχία στις προσπάθειές του δεν είναι ανεπανόρθωτη πανωλεθρία, αλλά αντιθέτως μία ευκαιρία να δοκιμάσει ξανά εμπειρότερο.

Τα αρνητικά συναισθήματα της αμφιβολίας δημιουργούνται, όταν οι γονείς είναι υπερπροστατευτικοί και δεν αφήνουν το παιδί ελεύθερο να κάνει τις δικές του επιλογές και να ενεργεί ανεξάρτητα. Όταν μεγαλοποιούν τα σφάλματά του και τις αποτυχίες του, για να του δείξουν ότι πρέπει να υπακούει στις απαγορεύσεις και στις επιθυμίες τους.

Η απόκτηση αυτονομίας είναι στενά συνδεδεμένη και συμπίπτει χρονικά με την απόκτηση του ελέγχου των σφιγκτήρων. Το νήπιο επιδεικνύει αυτονομία, όταν νιώθει ότι μπορεί το ίδιο να ελέγξει τις σωματικές αυτές λειτουργίες. Αν η σχέση γονέων-παιδιού είναι θετική, το παιδί μπορεί εύκολα να συνδυάσει τη δική του επιθυμία για αυτονομία και την επιθυμία των γονιών του να μη <<βρέχεται>> και να μη <<λερώνεται>>. Δεν φοβάται ότι, κάνοντας κάτι που οι γονείς του επιθυμούν, κινδυνεύει να χάσει την αυτονομία του. Αν όμως η σχέση γονέων-παιδιού δεν είναι θετική, τότε το παιδί, ενώ θέλει να δείξει ότι μπορεί να ασκεί έλεγχο επάνω στο σώμα του, αρνείται, γιατί δεν θέλει να στοιχηθεί προς τις απαιτήσεις των γονιών του. Για να πληγώσει τους γονείς του, αρνείται να ασκήσει έλεγχο. Επαναστατεί κατά του εαυτού του (το ίδιο θέλει να αποκτήσει αυτονομία) και κατά των γονιών του (οι γονείς θέλουν να ασκήσει έλεγχο των σφιγκτήρων), με αποτέλεσμα να χάνει την ευκαιρία τόσο για να αποκτήσει αυτονομία όσο και για να κερδίσει την επιδοκίμασία των γονέων.

Πρέπει να τονιστεί ότι η ελευθερία για να αποφασίζει και να δρα το ίδιο το παιδί πρέπει να παρέχεται μέσα σε λογικά όρια. Αν το παιδί μένει χωρίς λογική οριοθέτηση της ελευθερίας του, θα βρεθεί μπροστά σε έναν κόσμο δύσκολο να χειριστεί και να ελέγξει, με αποτέλεσμα να κινδυνεύει να χάσει την εμπιστοσύνη του τόσο προς τον κόσμο όσο και προς τον ίδιο τον εαυτό του.

Η αναπτυξιακή κρίση <<πρωτοβουλία ή ενοχή>>: Στην ηλικία των 3-6 ετών το στοιχείο που κυριαρχεί στη διαμόρφωση της προσωπικότητας είναι η απόκτηση πρωτοβουλίας ή ενοχής. Το παιδί εξορμά θαρραλέα να γνωρίσει τον κόσμο γύρω του, τα πρόσωπα και τις δραστηριότητές τους και να καθορίσει τι μπορεί το ίδιο να κάνει και τι μπορεί το ίδιο να γίνει. Το χαρακτηριστικό της περιόδου αυτής είναι η

κάθε είδους δημιουργική δράση π.χ. ο χορός, κ.α. Το νήπιο των 4 ετών, με την καλπάζουσα φαντασία του, εύκολα μπορεί να γίνει μια τίγρης, ένα ατίθασο άλογο, ένα κουνέλι, ένας γενναίος ήρωας κτλ. Παίρνει ένα πραγματικό αντικείμενο, όπως την γραβάτα και το καπέλο του πατέρα και δημιουργεί εμπειρίες που αυτό θα ήθελε, στοχάζεται τι κάνουν οι ενήλικοι στους ρόλους αυτούς, φαντάζεται πως θα ήταν αν αυτό βρισκόταν στη θέση τους.

Στην ίδια όμως περίοδο αναπτύσσεται το Υπερεγώ, η συνείδηση. Το παιδί, υιοθετώντας το σύστημα αξιών των γονέων του, μπορεί μόνο του να κρίνει <<τι πρέπει να κάνει>> και <<τι δεν πρέπει να κάνει>>. Όταν δεν συμμορφώνεται προς τις επιταγές του Υπερεγώ, νιώθει ενοχή. Στον ψυχικό κόσμο του νηπίου λοιπόν κυριαρχεί μια πάλη ανάμεσα στην έντονη τάση για δημιουργική δράση και στην απαίτηση για αυτοέλεγχο, αυτοκαθοδήγηση και αυτοτιμωρία.

Αν το παιδί στις επιδιώξεις του για δημιουργική δράση νιώθει ότι επιτυγχάνει, ότι βρίσκει ποικιλία πραγμάτων να κάνει, ότι οι απόπειρές του, τα σχέδιά του, οι ιδέες του, οι πράξεις του συναντούν την επιδοκιμασία των γονέων του, αποκτά τη γενικευμένη τάση να αναζητεί δημιουργικές εμπειρίες και να αναπτύσσει πρωτοβουλία. Αν όμως υπάρξει σπουδή εκ μέρους των γονέων για να αποκτήσει το παιδί νωρίς ένα ισχυρό Υπερεγώ, δημιουργείται στο παιδί η τάση να νιώθει ενοχή για πολλά από τα πράγματα που αποτολμά στην πραγματικότητα ή στη φαντασία του. Η εγκαθίδρυση ενός υγιούς συναισθήματος πρωτοβουλίας εξασφαλίζεται, όταν το παιδί μπορεί ελεύθερα να δρα δημιουργικά κάτω από έναν κοινωνικό έλεγχο που είναι αρκετά ισχυρός, αλλά όχι αρκετά τιμωρητικός.

Η διαφοροποίηση του ρόλου του φύλου στη νηπιακή ηλικία

Το φύλο είναι ένας από τους πιο καθοριστικούς παράγοντες στη διαμόρφωση της προσωπικότητας και των διαπροσωπικών σχέσεων σ' όλη τη διάρκεια της ζωής του ατόμου. Πότε όμως το παιδί γνωρίζει το φύλο του και πως φτάνει στο σημείο να το γνωρίζει, πότε και πώς το παιδί αρχίζει να εκδηλώνει τις μορφές συμπεριφοράς που θεωρούνται αποδεκτές για το φύλο του; Στο σημείο αυτό πρέπει να διαχωρίσουμε τον ρόλο του φύλου του παιδιού σε δύο επίπεδα, από τη μια μεριά έχουμε το βιολογικό ρόλο του φύλου και από την άλλη τον κοινωνικό ρόλο του φύλου.

Ο βιολογικός ρόλος του φύλου αναφέρεται στην ερωτική ορμή και τα ερωτικά θα λέγαμε ενδιαφέροντα του παιδιού. Συνδέεται με την ψυχολογική κατάσταση που ωθεί το άτομο να δείχνει επιθυμία και να έχει την ετοιμότητα να δέχεται ερωτογενείς ερεθισμούς. Με βάση τον Freud τα στάδια ψυχοσεξουαλικής ανάπτυξης του παιδιού είναι τα παρακάτω:

- Κατά τη βρεφική ηλικία το άτομο διανύει το ναρκισσιστικό στάδιο, κατά το οποίο εξασφαλίζει μια ερωτική ικανοποίηση από το ίδιο του το σώμα (στοματικό στάδιο, πρωκτικό στάδιο).

- Κατά τη νηπιακή ηλικία κυριαρχεί το φαλλικό στάδιο κατά το οποίο το άτομο αρχίζει να ανακαλύπτει τα γεννητικά του όργανα και να διακατέχεται από μια ενστικτώδη ερωτική ορμή για αιμομικτική σεξουαλική ένωση με το γονέα του αντίθετου φύλου, φαινόμενο που είναι γνωστό ως οιδιπόδειο σύμπλεγμα στα αγόρια και ως σύμπλεγμα της Ηλέκτρας στα κορίτσια.

- Στο τέλος την προσχολικής ηλικίας γίνεται η ταύτιση με τον γονέα του ίδιου φύλου και αρχίζει η περίοδος της λανθάνουσας σεξουαλικότητας, κατά την οποία κυριαρχούν τα ομόφυλα διαφέροντα και συναναστροφές. Η περίοδος αυτή θα διακοπεί γύρω στο 11 έτος, με την εμφάνιση της ήβης και την εγκαθίδρυση της ετεροφυλικής σεξουαλικότητας.

Σήμερα, ενώ κανείς δεν αμφισβητεί ότι και κατά την παιδική ηλικία εκδηλώνονται μορφές ερωτικής συμπεριφοράς και ότι ο ερεθισμός των γεννητικών οργάνων, ακόμα και πριν από την ήβη παράγει ευχάριστα αισθήματα, όμως μεταξύ των ειδικών υπάρχει ασυμφωνία ως προς την αρχική πηγή της ευχαρίστησης αυτής. Μερικοί, με πρωτοπόρο τον Freud, υποστηρίζουν ότι οι εκδηλώσεις αυτές αποτελούν αληθινή μορφή ερωτισμού, που προέρχεται από την ικανοποίηση της βιολογικής ορμής, ενώ άλλοι δέχονται ότι πρόκειται για έναν αισθησιακό ερωτισμό που συντελεί στη μείωση της ψυχικής έντασης και που εμπεριέχει στοιχεία περιέργειας και εξερευνητικής δραστηριότητας. Οι υποστηρικτές του αισθησιακού ερωτισμού τονίζουν ότι το παιδί ενωρίς δείχνει ενδιαφέρον για το σώμα του και στην πορεία της εξερεύνησης του περιβάλλοντος ανακαλύπτει ότι μπορεί να παράγει ευχάριστα αισθήματα με το διερεθισμό των ερωτογενών ζωνών του σώματός του. Επίσης, στην πορεία αυτής της διερεύνησης του σώματός του, το παιδί διαπιστώνει ότι υπάρχουν ανατομικές διαφορές μεταξύ των δύο φύλων. Κύριος εκπρόσωπος της δεύτερης αυτής άποψης είναι ο Αμερικάνος ψυχολόγος David Ausubel, ο οποίος τονίζει ότι δεν πρόκειται για παιδικό ερωτισμό, αλλά για παιδικό αισθησιασμό. Αφού οι ερωτοτροπικές εκδηλώσεις δεν έχουν τον ίδιο συναισθηματικό τόνο πριν και μετά την ήβη, είναι ποιοτικά διαφορετικές.

Στον άνθρωπο, ο ρόλος που τελικά διαδραματίζουν οι πρώιμες αυτές ερωτοτροπικές εκδηλώσεις στη συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού εξαρτάται από τη συμπεριφορά των γονέων. Και είναι γνωστό ότι οι αντιδράσεις των γονιών στις πρώιμες ερωτικές εκδηλώσεις του παιδιού είναι συνήθως αρνητικές. Στην καλύτερη περίπτωση, αρνούνται οι γονείς να παραδεχτούν ότι το παιδί τους εκδηλώνει τέτοιες μορφές συμπεριφοράς. Και σε όσες δε περιπτώσεις δεν είναι δυνατό να τις αρνηθούν, καταφεύγουν σε διάφορες υπεκφυγές. Άλλοι γονείς προσπαθούν με κάθε τρόπο να προλάβουν τέτοιες εκδηλώσεις: έχουν χωριστά υπνοδωμάτια για τα

αδέλφια διαφορετικού φύλου, φροντίζουν ώστε τα παιδιά να είναι πάντοτε ντυμένα, κ.ά.

Οι γονείς που δείχνουν έντονο άγχος για τη σεξουαλική συμπεριφορά του παιδιού, περιπλέκουν περισσότερο το ζήτημα, γιατί με τις έντονες θυμικές τους αντιδράσεις καταδικάζουν το παιδί να συνδέσει αυτά τα μέλη του σώματός του με φόβο, ενοχή, ντροπή, γεγονός που αργότερα μπορεί να δημιουργήσει δυσκολίες στη ψυχοσεξουαλική συμπεριφορά του ατόμου.

Ο κοινωνικός ρόλος του φύλου: Έχει να κάνει με τα πρότυπα συμπεριφοράς που θεωρούνται από την κοινωνική ομάδα αποδεκτά για κάθε φύλο, δηλαδή αποτελείται από τις μορφές συμπεριφοράς που έχουν κοινωνικά καθοριστεί ότι ταιριάζουν στο κάθε φύλο. Η συμμόρφωση προς τα πρότυπα αυτά ενθαρρύνεται και επιβραβεύεται, ενώ κάθε απόκλιση από τα πρότυπα αυτά παρεμποδίζεται και αποδοκιμάζεται.

Το άτομο σχετίζεται με το ρόλο του φύλου κατά διάφορους τρόπους, όπως π.χ. με την προτίμηση που δείχνει για το ένα ή το άλλο φύλο, την υιοθέτηση μορφών συμπεριφοράς του ενός ή του άλλου φύλου, την ταύτιση που έχει κάνει ο ίδιος στην καθημερινή του ζωή με το ρόλο του φύλου που προτιμά κ.λ.π.

Η σπουδαιότητα του ρόλου του φύλου είναι τεράστια για την ψυχοκοινωνική ανάπτυξη του ατόμου. Κύριο στοιχείο της κοινωνικής προσαρμογής είναι να γνωρίζει το άτομο ποιά είναι η αρμόζουσα κάθε φορά στο φύλο του συμπεριφορά και πρόθυμα να συμμορφώνεται στο πρότυπο αυτό.

Ο ρόλος όμως του φύλου, δεν είναι δοσμένος εξ αρχής, αλλά διαμορφώνεται σταδιακά με την πάροδο της ηλικίας. Ήδη στο 3ο έτος τα παιδιά γνωρίζουν και χρησιμοποιούν σωστά τις λέξεις “αγόρι” - “κορίτσι”, ενώ στα δύομισα χρόνια ελάχιστα παιδιά γνωρίζουν το διαχωρισμό. Βέβαια η διάκριση του φύλου στην ηλικία αυτή γίνεται με βάση τα εξωτερικά χαρακτηριστικά π.χ. το ντύσιμο, η κόμμωση, η ομιλία και όχι με βάση τα ανατομικά χαρακτηριστικά του φύλου. Η γνώση επομένως και η σωστή χρήση των λέξεων δεν σημαίνει ότι το παιδί γνωρίζει το πραγματικό περιεχόμενο των εννοιών τους. Το παιδί των 3 και 4 ετών πιστεύει ότι μπορεί να αλλάξει το φύλο (το δικό του ή των άλλων) αλλάζοντας απλώς τα εξωτερικά χαρακτηριστικά, όπως είναι π.χ. τα ρούχα. Στο 5ο και 6ο έτος τα παιδιά αρχίζουν πλέον να αντιλαμβάνονται ότι το φύλο παραμένει σταθερό, αφού στην ηλικία αυτή η διάκριση του φύλου δεν στηρίζεται πλέον στην εξωτερική εμφάνιση, αλλά στα ανατομικά χαρακτηριστικά του φύλου.

Εκείνο που πρέπει ακόμα να τονίσουμε είναι ότι, αντίθετα απ’ ότι λογικά θα περίμενε κανείς, η παραπάνω αναπτυξιακή πορεία δεν επηρεάζεται ιδιαίτερα από τη στάση των γονιών απέναντι στη σεξουαλική συμπεριφορά του παιδιού. Οι οικογένειες που επιτρέπουν ή ενθαρρύνουν το γυμνό ή συζητούν ελεύθερα ανατομικές διαφορές των δύο φύλων, δεν έχουν παιδιά που συνδέουν ενωρίτερα τα ανατομικά χαρακτηριστικά με το φύλο. Ένας παράγοντας που σχετίζεται με την πορεία του ρόλου του φύλου είναι η νοημοσύνη: τα έξυπνα παιδιά, σε σύγκριση με τα παιδιά μέσης νοημοσύνης, αρχίζουν να χρησιμοποιούν τα ανατομικά χαρακτηριστικά στην διάκριση του φύλου σε μικρότερη ηλικία. Και καθώς το παιδί μαθαίνει να

διαφοροποιεί τα αγόρια από τα κορίτσια, αρχίζει να μαθαίνει και τους διάφορους ρόλους και τα χαρακτηριστικά που σχετίζονται με το φύλο του.

Σημαντικό είναι το γεγονός ότι τα παιδιά, από πολύ νωρίς στη ζωή τους, αντιλαμβάνονται και περιγράφουν το ρόλο κάθε φύλου με τα ίδια στερεότυπα που χρησιμοποιούν οι ενήλικοι.

Το γεγονός ότι τα κοινωνικά στερεότυπα χρησιμοποιούνται τόσο από τους ενήλικες, όσο και από τα παιδιά για να περιγράψουν τις διαφορές μεταξύ των φύλων, έχει τεράστια σημασία, γιατί τα στερεότυπα επηρεάζουν τον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε και ερμηνεύουμε τα πράγματα, καθώς επίσης και τον τρόπο με τον οποίο αντιδρούμε σ' αυτά.

Ηθική ανάπτυξη

Τι είναι η ηθική ανάπτυξη; Ηθική ανάπτυξη είναι ο τρόπος με τον οποίο ο άνθρωπος φτάνει στην ικανότητα να επιλύει τις αντιθέσεις ανάμεσα στις εγωκεντρικές ανάγκες και τάσεις του και στις υποχρεώσεις του να ενεργεί θετικά ως προς τις ανάγκες και τα δικαιώματα των άλλων. Με τον όρο ηθικότητα εννοούμε την ικανότητα του ατόμου να ξεχωρίζει το «καλό» από το «κακό».

Ηθική ανάπτυξη: Η θεωρία του Πιαζέ για την ηθική ανάπτυξη του παιδιού αποδεικνύεται εξαιρετικά χρήσιμη για τον γονέα. Ο Πιαζέ πιστεύει ότι η ηθική ανάπτυξη είναι πορεία εσωτερικής συγκρότησης. Οι σχέσεις καταναγκασμού δεν έχουν καμιά σχέση με την ηθική ανάπτυξη, γιατί εμποδίζουν την ανάπτυξη της αυτονομίας. Το παιδί δεν μπορεί να κάνει δικούς του τους ηθικούς κανόνες παρά μόνο όταν τους υιοθετεί ή τους οικοδομεί ελεύθερα. Γι' αυτό και αντιδρά στις πιέσεις του περιβάλλοντός του, οι οποίες προσπαθούν να κατευθύνουν τη συμπεριφορά του. Όταν του επιτρέπουμε να κανονίσει τη διαγωγή του με τη θέλησή του, θυσιάζει το προσωπικό του συμφέρον για να κερδίσει μια σχέση με τον ενήλικα ή με τα άλλα παιδιά. Το παιδί έτσι δημιουργεί έναν δικό του εσωτερικό κανόνα και μαθαίνει σιγά-σιγά πως η ανεντιμότητα καταστρέφει την αμοιβαία εμπιστοσύνη και θέλει πραγματικά να είναι έντιμο, για να κερδίσει αυτή την εμπιστοσύνη με το σπαθί του. Κι η εντιμότητά του αυτή δεν έχει καμιά σχέση με την καταπίεση, διότι όταν ένα παιδί

έχει την ευκαιρία να επιλέξει και να αποφασίσει, μπορεί να συνεργαστεί με τους άλλους και να οικοδομήσει το δικό του ηθικό σύστημα πεποιθήσεων. Πρέπει, λοιπόν, να του δίνουμε αυτή τη δυνατότητα: τη ελευθερία να επιλέγει και να αποφασίζει.

Στην καθημερινή ζωή, όμως, κάτι τέτοιο δεν είναι εφικτό. Είναι αδύνατο να αφήσει ο γονέας το παιδί ελεύθερο, είναι αδύνατο να μη θεσπίσει ως γονέας συγκεκριμένους κανόνες, να μην επιβάλλει τιμωρίες.

Συγκεκριμένα, οι τιμωρίες που επιβάλλουν οι γονείς είναι συνήθως δύο ειδών:

- Οι εξιλαστήριες τιμωρίες.
- Οι τιμωρίες αμοιβαιότητας.

Εξιλαστήριες ονομάζονται οι τιμωρίες που χαρακτηρίζονται από καταναγκασμό και αυθαιρεσία ανάμεσα στην ποινή και τη μη αποδεκτή πράξη. Για παράδειγμα το παιδί έσκισε ένα βιβλίο και δεν το αφήνουν οι γονείς να παρακολουθήσει τηλεόραση. Ανάμεσα στη πράξη και στην τιμωρία δεν υπάρχει καμιά λογική σχέση. Κατά συνέπεια, το παιδί δεν νιώθει την ανάγκη να αλλάξει τη διαγωγή του για κανέναν άλλο λόγο παρά μόνο για να μην τιμωρηθεί. Κι αν τελικά ξανασκίσει κάποιο βιβλίο, ο γονέας νιώθει την ανάγκη να το τιμωρήσει σκληρότερα, να το καταπιέσει περισσότερο.

Αντίθετα, οι τιμωρίες αμοιβαιότητας δεν έχουν καμιά σχέση με την καταπίεση. Ή, αν έχουν, είναι ελάχιστη. Ένας κανόνας αμοιβαιότητας είναι κυρίως το αποτέλεσμα μιας πράξης. Οι κανόνες αμοιβαιότητας είναι εύκολοι όταν έχουν σχέση φυσική ή λογική με την πράξη του παιδιού. Αυτό που πρέπει να διδάξουν οι γονείς στο παιδί είναι ότι ο καθένας πληρώνει το αντίτιμο των πράξεών του. Κι όσο νωρίτερα το μάθει αυτό, τόσο το καλύτερο. Κι εδώ παίζει καθοριστικό ρόλο η θέληση και η αποφασιστικότητα του γονέα. Γι' αυτό, λοιπόν, όταν ο γονέας επιβάλλει έναν κανόνα αμοιβαιότητας, πρέπει να είναι αμετακίνητος σε οποιαδήποτε συμπεριφορά του παιδιού. Μόνο έτσι θα καταλάβει το παιδί πως οι κανόνες είναι για να τηρούνται.

Συχνά, οι γονείς επιβάλλουν τιμωρίες που είναι ανέφικτες είτε γιατί δεν μπόρεσαν να κρατήσουν την ψυχραιμία τους είτε γιατί δεν έχουν χρόνο να ασχοληθούν και να σκεφτούν τι πρέπει να ζητήσουν από το παιδί. Το παιδί όμως αντιλαμβάνεται πολύ γρήγορα πως κάτι τέτοιο είναι ανέφικτο, με αποτέλεσμα να μην καταφέρνουν οι γονείς τίποτα.

Ποτέ δεν πρέπει οι γονείς να λένε στο παιδί τους : << Είσαι κακό παιδί, δεν σε αγαπάω>>. Γιατί κάτι τέτοιο θα έχει επιπτώσεις καταστροφικές στον συναισθηματικό κόσμο του παιδιού και στην ίδια του την αυτοπεποίθηση.

Επιπλέον, οι γονείς ποτέ δεν πρέπει να χαρακτηρίζουν το παιδί τους ως άτακτο, κακό, ζηλιάρη, χρησιμοποιώντας δηλαδή αυτά τα επίθετα. Αντιθέτως οι γονείς πρέπει να βοηθήσουν το παιδί με την κατάλληλη συμπεριφορά τους απέναντί του, όταν το παιδί κάνει αταξία, να καταλάβει ότι δεν υπάρχουν κακοί άνθρωποι, αλλά κακές πράξεις.

Ως προς τους κανόνες αμοιβαιότητας, σημαντικό είναι οι γονείς να θεσπίζουν τους κανόνες αυτούς ύστερα από συνεννόηση με το παιδί τους πριν αυτό κάνει την

αξιόποινη πράξη. Είναι απαραίτητο οι γονείς να προτρέπουν το παιδί να δημιουργήσει το ίδιο τους προσωπικούς ηθικούς κανόνες του, οι οποίοι θα στηρίζονται στους κανόνες αμοιβαιότητας. Πολύ γρήγορα το παιδί θα νιώσει την ανάγκη να είναι έντιμο για να μην καταστρέψει την εμπιστοσύνη που οι γονείς του του δείχνουν. Και η εντιμότητα αυτή θα επηρεάσει και τις σχέσεις του με τα άλλα παιδιά. Σίγουρα βέβαια ένα παιδί 4 χρονών είναι πολύ δύσκολο στο να συγκροτήσει τους προσωπικούς του ηθικούς κανόνες. Αυτό όμως το κατορθώνει σταδιακά, μέρα με τη μέρα, με την βοήθεια των γονιών του. Αν αυτοί το σέβονται, θα μάθει κι αυτό να τους σέβεται.

Σημαντικό ρόλο στη διαπαιδαγώγηση του παιδιού παίζει και η νηπιαγωγός και αργότερα οι δάσκαλοι του στο δημοτικό. Για να μπορέσει όμως το παιδί να κοινωνικοποιηθεί ομαλά και να αναπτύξει τις ικανότητές του σε όλους τους τομείς, πρέπει να επικρατεί σύμπνοια απόψεων ανάμεσα στους γονείς και τους παιδαγωγούς. Γιατί δεν μπορεί το ένα περιβάλλον (π.χ. του νηπιαγωγείου) να λειτουργεί με κάποιους κανόνες και το άλλο (π.χ. της οικογένειας) με τελείως διαφορετικούς ή καθόλου κανόνες.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΜΕΓΕΘΟΥΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

Η οικογένεια είναι ένας δυναμικός σχηματισμός αλληλεπιδράσεων. Θα αναφερθούμε ιδιαίτερα στις επιδράσεις που ασκεί στην ανάπτυξη του παιδιού το μέγεθος της οικογένειας και η σειρά γέννησης του παιδιού. Οι σπουδαιότερες επιδράσεις του μεγέθους της οικογένειας στην ανάπτυξη του παιδιού μπορούν να συνοψιστούν ως εξής:

Στην ολιγομελή οικογένεια, ο ρόλος των γονέων έχει ένταση. Αντίθετα στην πολυμελή, ο ρόλος αυτός, έχει έκταση.

Στην ολιγομελή οικογένεια, δίνεται έμφαση στην ατομική ανάπτυξη σε αντίθεση με την πολυμελή, στην οποία δίνεται έμφαση στην ομάδα.

Στην ολιγομελή οικογένεια υπάρχει δυνατότητα για περισσότερη δημοκρατική συμμετοχή όλων των μελών στα οικογενειακά θέματα. Αντίθετα, ο μεγάλος αριθμός προσώπων στην πολυμελή οικογένεια, δημιουργεί την ανάγκη για περισσότερο συγκεντρωτικό και αυταρχικό και λιγότερο δημοκρατικό τρόπο διοίκησης.

Η ολιγομελή οικογένεια έχει πιο πολλές πιθανότητες να γίνει υπερπροστατευτική. Αντίθετα, στην πολυμελή οικογένεια, ο περιορισμένος γονεϊκός χρόνος που αντιστοιχεί στο κάθε παιδί, δεν αφήνει πολλά περιθώρια υπερπροστασίας. Επομένως, στην πολυμελή οικογένεια η υπερπροστασία είναι σπάνιο φαινόμενο.

Στην ολιγομελή οικογένεια, λόγω των στενών σχέσεων που αναπτύσσονται ανάμεσα στα πρόσωπα, το παιδί προσανατολίζεται προς τους γονείς. Γι' αυτό

αναπτύσσει ένα ισχυρό Υπερεγώ, έχοντας μεγαλύτερη γλωσσική ανάπτυξη και σχολική επίδοση. Αντίθετα, στην πολυμελή οικογένεια το παιδί προσανατολίζεται προς τα αδέρφια του και τους συνομηλίκους του.

Στην ολιγομελή οικογένεια την ευθύνη για την πειθαρχία, την επιβολή ποινών και την παροχή αμοιβών την έχουν οι γονείς. Την ευθύνη για την πειθαρχία του παιδιού την έχουν οι γονείς. Στην πολυμελή οικογένεια όμως την ευθύνη αυτή την αναλαμβάνουν συχνά και τα μεγαλύτερα αδέρφια, τα οποία τις περισσότερες φορές είναι πιο αποτελεσματικά στο ρόλο τους αυτό απ' ό,τι οι γονείς.

Συμπερασματικά θα λέγαμε ότι, όπως άλλωστε έχει διαπιστωθεί, όσο περισσότερα παιδιά έχει μια οικογένεια, τόσο συνήθως λιγότερα ψυχολογικά προβλήματα παρουσιάζουν αυτά. Και αντίθετα όσο λιγότερα παιδιά υπάρχουν στην οικογένεια, τόσο περισσότερα συνήθως είναι τα ψυχολογικά τους προβλήματα.

Ο ΡΟΛΟΣ ΣΕΙΡΑΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

Η σειρά γέννησης ενός παιδιού μέσα στην οικογένεια, καθώς και οι σχέσεις που αναπτύσσονται ανάμεσα στα αδέρφια βάσει αυτής, έλαβαν ιδιαίτερη βαρύτητα και μελετήθηκαν εκτεταμένα από την αντλεριανή ψυχολογία. Ο Άλφρεντ Άντλερ τόνισε χαρακτηριστικά ότι τα αδέρφια μπορεί να μεγαλώνουν κάτω από την ίδια στέγη, με τους ίδιους γονείς, βιώνουν όμως, λόγω της διαφορετικής σειράς γέννησής τους, ένα πολύ διαφορετικό «κοινωνικό» περιβάλλον γύρω τους που διαμορφώνει ιδιαίτερα το χαρακτήρα και την προσωπικότητά τους.

Το πρωτότοκο

Το πρωτότοκο παιδί είναι προσανατολισμένο προς τους ενήλικους για αυτό έχει ισχυρό Υπερεγώ, είναι πειθαρχημένο και συντηρητικό. Συνήθως υπερέχει των αδελφών του στη γλωσσική ανάπτυξη, γιατί υιοθετεί τα γλωσσικά πρότυπα των γονέων ενηλίκων γενικότερα. Στο πρωτότοκο παιδί παρουσιάζονται συνήθως τα περισσότερα προβλήματα αγωγής. Για ένα χρονικό διάστημα είναι το μοναχοπαιδί της οικογένειας, με συνέπεια οι εκδηλώσεις αγάπης και λατρείας προς το πρόσωπό του να είναι συνήθως υπερβολικές. Μετά τον ερχομό του δεύτερου παιδιού, το πρώτο χάνει τα προνόμια τα οποία έως τότε είχε σε αποκλειστικότητα. Αρχίζει να μοιράζεται την αγάπη των γονέων με τον αδερφό ή την αδερφή του. Η αλλαγή αυτή ταράζει το πρωτότοκο, με αποτέλεσμα αυτό να αντιδρά.

Οι περισσότεροι όμως γονείς εξακολουθούν να φέρονται διαφορετικά στο πρώτο τους παιδί και μετά την γέννηση των άλλων παιδιών τους. Πολλές φορές επιβάλλουν στα μικρότερα παιδιά να σέβονται το μεγαλύτερο, πράγμα που εκμεταλλεύεται συνήθως το πρωτότοκο για να καταπιέξει τα μικρότερα αδέρφια του και να νιώθει έτσι ότι κυριαρχεί. Άλλοτε πάλι οι γονείς προβάλλουν το πρωτότοκο ως υπόδειγμα

στα άλλα αδέρφια του. Οι γονείς, πρέπει να προσέξουν στην αγωγή του πρωτότοκου τα εξής:

-Οι περιποιήσεις και οι φροντίδες τους για το πρωτότοκο να μην είναι υπερβολικές.

-Να μην μειωθεί το ενδιαφέρον τους για το πρωτότοκο μετά την γέννηση του δεύτερου παιδιού.

-Να μην κάνουν άστοχες συγκρίσεις μεταξύ των παιδιών τους.

-Να κατευθύνουν την εμπειρία και την δύναμη του πρωτότοκου σε εκδηλώσεις προστασίας, αγάπης και στοργής για τα άλλα αδέρφια.

-Τέλος, να μην δίνουν την εντύπωση στο πρωτότοκο ότι έχει περισσότερα δικαιώματα από τα άλλα αδέρφια του.

Αν προσέξουν λοιπόν οι γονείς, θα προλάβουν την δημιουργία ζήλιας και εχθρότητας μεταξύ των παιδιών τους και με τη σωστή αγωγή θα καλλιεργήσουν στα παιδιά τους το πνεύμα της αγάπης, της ισότητας και της αλληλοβοήθειας.

Το δεύτερο παιδί της οικογένειας

Το δεύτερο παιδί βρίσκεται σε διαφορετική θέση. Από τη στιγμή που θα γεννηθεί, μοιράζεται την προσοχή των μελών της οικογένειάς του με ένα άλλο παιδί. Η παρουσία του πρώτου παιδιού αποτελεί για το ίδιο σημείο αναφοράς, σύμμαχο, αλλά, κυρίως, πρότυπο και ανταγωνιστή. Γι' αυτό και συμπεριφέρεται σαν να βρίσκεται σε μια κούρσα δρόμου και τελεί διαρκώς υπό εγρήγορση. Είναι σαν διαρκώς «να εκπαιδεύεται» για να ξεπερνά ένα εμπόδιο, το μεγαλύτερο αδερφό ή αδερφή του. Αυτός ο ανταγωνισμός ανάμεσα στα δύο πρώτα παιδιά επηρεάζει τη μετέπειτα πορεία της ζωής τους. Το μικρότερο παιδί αναπτύσσει μια ικανότητα να βρίσκει τα αδύναμα σημεία του μεγαλύτερου και να προσπαθεί να κερδίσει τον έπαινο από τους γονείς, τους δασκάλους κ.ά. σημειώνοντας επιτυχίες στους τομείς εκείνους που ο μεγαλύτερος αδερφός του έχει αποτύχει. Εάν το ένα παιδί έχει κάποιο ταλέντο σε ένα δεδομένο τομέα, το άλλο παλεύει για αναγνώριση, αναπτύσσοντας άλλες ικανότητες.

Το δεύτερο παιδί όμως αντιμετωπίζεται πάντα και από τους δύο γονείς με μεγαλύτερη εμπειρία και σύνεση. Οι γονείς έχουν ήδη την εμπειρία ανατροφής του πρώτου παιδιού και ο ερχομός του δεύτερου τους βρίσκει «προετοιμασμένους», πιο συνειδητοποιημένους και ήρεμους. Ο ερχομός του βιώνεται ως ένα πιο συνειδητό και γνώριμο γεγονός, γι' αυτό και αποτελεί κάτι πιο «αληθινό» για τους ίδιους αλλά και για την οικογένεια. Με τη γέννηση του πρωτότοκου παιδιού έκαναν τη βουτιά στα βαθιά, πέρασαν τους φόβους και τις ανασφάλειες της πρωτόγνωρης αυτής εμπειρίας και τώρα έχουν συνειδητοποιήσει ότι δεν «πρέπει» να είναι τέλειοι σε όλα. Εξάλλου κάθε παιδί έχει τη δική του προσωπικότητα την οποία καλούνται να γνωρίσουν και να αλληλεπιδράσουν με αυτή. Η εμπειρία που έχουν κερδίσει τους μαλακώνει και τους κάνει λιγότερο απαιτητικούς, κυρίως με τον ίδιο τους τον εαυτό. Έτσι, το δεύτερο παιδί μεγαλώνει συνήθως σε μια πιο ήπια κατάσταση, με γονείς πιο σίγουρους για το ρόλο τους και πιο ήρεμους.

Το μεσαίο παιδί

Το μεσαίο παιδί ξεκινά τη ζωή του σε μια πορεία όπου οι εντυπώσεις έχουν ήδη κερδηθεί από το πρωτότοκο παιδί. Τα πρώτα βήματα, οι πρώτες λέξεις που αρθρώνει, η βάφτισή του, οι πρώτες ημέρες στο σχολείο δεν εντυπωσιάζουν πια και τόσο τους γονείς. Η ιδιαίτερη προσοχή που μπορεί να λαμβάνει ως μικρότερο διαρκεί επίσης λίγο καθώς σύντομα μετατοπίζεται στη γέννηση του τρίτου παιδιού στο οποίο όλοι στρέφουν την ιδιαίτερη προσοχή τους. Είναι γεγονός ότι όταν γεννιέται το τρίτο παιδί, οι γονείς και το μεγαλύτερο παιδί στρέφουν την προσοχή τους επάνω του κι έτσι το μεσαίο παιδί μένει «μετέωρο». Σε αυτό το στάδιο μπορεί να νιώσει ότι δεν αποτελεί «κάτι ιδιαίτερο» μέσα στην οικογένεια... Πολλά μεσαία παιδιά περιγράφουν μια αίσθηση σαν να ήταν «αόρατα» μέσα στην οικογένεια.

Μπροστά στη νέα αυτή δυναμική της οικογένειας το μεσαίο παιδί μπορεί να νιώσει την ανάγκη να στηριχτεί περισσότερο στον εαυτό του ή να ψάξει για συμμάχους εκτός της οικογένειας: συγγενείς, φίλους κλπ. Παρ' όλα αυτά η δυναμική αυτή εμφανίζει και τις θετικές της πλευρές, αφήνοντας τα μεσαία παιδιά πιο χαλαρά, φορτωμένα με λιγότερες προσδοκίες από τους γονείς, με δυνατότητες για μεγαλύτερη αυτονομία. Έτοιμα να αναζητήσουν το δικό τους ξεχωριστό δρόμο στη ζωή! Είναι γεγονός ότι πολλές φορές τα μεσαία παιδιά ακολουθούν μια σταδιοδρομία τελείως διαφορετική από τα αδέρφια τους. Αν, για παράδειγμα, τα αδέρφια τους είναι πολύ καλοί μαθητές στο σχολείο, εκείνα μπορεί να επιλέξουν να μην είναι ή να διακριθούν σε έναν άλλο τομέα, π.χ., τον αθλητισμό, τη μουσική κλπ. Με αυτό τον τρόπο, επιλέγοντας έναν ανεξερεύνητο χώρο δράσης, αυξάνουν σημαντικά τις πιθανότητες να διακριθούν και να επιβραβευτούν ως κάτι ξεχωριστό! Παράλληλα, νιώθοντας ότι η θέση τους μέσα στην οικογένεια δεν είναι ακριβώς «προσδιορισμένη», στρέφονται συνήθως έξω από την οικογένεια για τις κοινωνικές τους συναναστροφές, δημιουργώντας έναν κύκλο ιδιαίτερα στενών κοινωνικών σχέσεων. Είναι γεγονός ότι τα μεσαία παιδιά έχουν συχνά πολλούς φίλους και ένα μεγάλο κύκλο γνωριμιών. Στην εφηβεία, μάλιστα, επηρεάζονται ιδιαίτερα από την ομάδα των συνομηλίκων τους. Τα μεσαία παιδιά μοιάζουν πράγματι με τους αθλητές στίβου, αγωνίζονται πυρετωδώς σε μια κούρσα ζωής, διεκδικώντας βέβαια, τι άλλο, μια διάκριση! Έχουν μάθει διαρκώς να προσπαθούν να διεκδικούν τα σκήπτρα των πρωτότοκων αδερφών τους.

Το υστερότοκο

Το υστερότοκο διαπιστώνει από το μάταιο αγώνα με τα άλλα αδέρφια του ότι ο ανταγωνισμός δεν ωφελεί σε τίποτε. Αποδέχεται την υπεροχή των άλλων αδερφών ως φυσικό γεγονός και δημιουργεί, συνήθως, μια εύθυμη διάθεση μεγαλύτερη έναντι της ζωής.

Οι γονείς συνηθίζουν να δείχνουν μεγαλύτερη στοργή για το μικρότερο παιδί τους και το φροντίζουν περισσότερο. Αυτή η συμπεριφορά των γονιών, όταν συνοδεύει το μικρότερο παιδί τους και σε μεγαλύτερη ηλικία, ερμηνεύεται από τα άλλα αδέρφια του ως ένδειξη πραγματικής προτίμησης, με αποτέλεσμα να εκδηλώνουν ζήλια και εχθρότητα προς αυτό. Συμβαίνει όμως καμιά φορά και το αντίθετο. Δηλαδή επειδή είναι το μικρότερο παιδί της οικογένειας, οι γονείς του το

παραμελούν. Οι γονείς όμως δεν πρέπει να εκδηλώνουν ιδιαίτερες φροντίδες για το υστερότοκο παιδί τους, πέρα από το χρονικό διάστημα που τις έχει πραγματικά ανάγκη. Έτσι δεν προκαλούν την ζηλία των άλλων αδερφών, αλλά και το συνηθίζουν νωρίς στις υποχρεώσεις του. Σημαντικό είναι επίσης οι γονείς να εμπνέουν στα μεγαλύτερα παιδιά τους το ρόλο του προστάτη για το μικρότερο αδερφάκι τους. Με τη σωστή συμπεριφορά τους οι γονείς θα αποφύγουν το παραχάϊδεμα του υστερότοκου ή την παραμέλησή του.

ΜΟΝΑΧΟΠΑΙΔΙ

Αρκετές δεκαετίες πριν, οι οικογένειες συνήθιζαν να αποκτούν πάνω από ένα παιδί, με το σκεπτικό ότι θα ήταν καλό να έχει παρέα το άλλο αδερφάκι στη ζωή του. Ωστόσο, τη σημερινή εποχή, υπάρχει αυξανόμενη τάση τα ζευγάρια να αποκτούν μόνο ένα παιδί και αυτό συμβαίνει για διάφορους λόγους.

Καταρχήν υπάρχει οικονομική δυσκολία να συντηρήσεις μεγάλη οικογένεια. Επίσης έχει πλέον αυξηθεί αρκετά η ηλικία στην οποία παντρεύονται τα ζευγάρια, γεγονός που επηρεάζει τη δυνατότητα απόκτησης περισσότερων παιδιών. Επιπλέον, οι περισσότερες γυναίκες επενδύουν πολύ περισσότερο στην καριέρα τους, η οποία τους στερεί το χρόνο που απαιτείται για την ανατροφή των παιδιών. Ενδεχομένως οι παράγοντες που επηρεάζουν την απόφαση για ένα μόνο παιδί στην οικογένεια, να επιδρούν και στην προσωπικότητα που αναπτύσσει το μοναχοπαιδί.

Το μοναχοπαιδί θέλει να είναι το επίκεντρο της προσοχής

Και μόνο το γεγονός ότι είναι το μοναδικό στην οικογένεια, φέρνει εκ των πραγμάτων το παιδί στο κέντρο της προσοχής, όχι μόνο για τους γονείς αλλά και για τους παππούδες και άλλους συγγενείς. Μεγαλώνει ανάμεσα σε ενήλικες και έχει την τάση να μιμείται τη συμπεριφορά τους από πολύ νωρίς. Η αποκλειστική προσοχή, η αγάπη και ενασχόληση των γονιών μπορεί να είναι πολύ έντονα για το παιδί και έχοντας συνηθίσει σε τέτοια αντιμετώπιση, ενδέχεται να συνεχίσει να την αναζητά και εκτός σπιτιού, για παράδειγμα, στο σχολείο κ.τ.λ.

Η έρευνα πάνω σε χαρακτηριστικά προσωπικότητας ενηλίκων που υπήρξαν μοναχοπαιδιά, ανέδειξε τρεις τύπους προσωπικότητας:

- α) Φυσιολογικός, καλά προσαρμοσμένος.
- β) Παρορμητικός, ανεξέλεγκτος.
- γ) Πρωτότοκος.

Οι φυσιολογικοί και καλά προσαρμοσμένοι, σύμφωνα με την έρευνα, μοιάζουν πολύ με τα άτομα που είχαν αδέρφια. Παρορμητικά και ανεξέλεγκτα, θεωρούνται τα άτομα που δεν έχουν καλή κοινωνική προσαρμογή, είναι επικεντρωμένοι στον εαυτό τους και μειονεκτούν σε κάποιους τομείς. Οι πρωτότοκοι περιγράφονται ως εξαρτητικοί, προστατευτικοί, παραγωγικοί, με αισθήματα ενοχής και υπερβολικό αυτοέλεγχο. Αν λάβουμε υπόψη ότι τα μοναχοπαίδια είναι όντως πρωτότοκα, είναι λογικό να έχουν κοινά χαρακτηριστικά με τα παιδιά που έχουν αδέρφια και είναι πρωτότοκα.

Η έρευνα υποστηρίζει ότι τα χαρακτηριστικά προσωπικότητας του καθένα απ' αυτούς τους τύπους, παραμένουν στην ενήλικη ζωή, αν και, κάποια χαρακτηριστικά συγχωνεύονται και αναδύονται σαν κοινά χαρακτηριστικά σ' ένα μετέπειτα στάδιο, στον φυσιολογικό-καλά προσαρμοσμένο τύπο και στον παρορμητικό-ανεξέλεγκτο τύπο. Έτσι, τα βασικά χαρακτηριστικά προσωπικότητας που παρουσιάζουν αυτοί οι δύο τύποι, περιλαμβάνουν τάση εξάρτησης και παραγωγικότητα, μαζί με άλλα σταθερά χαρακτηριστικά.

Συνήθη χαρακτηριστικά που έχουν τα μοναχοπαίδια

- Πιστεύουν στον εαυτό τους.
- Μπορούν εύκολα να πάρουν αποφάσεις με βάση τη δική τους κρίση.
- Έχουν οργανωτικές ικανότητες, δίνουν σημασία στη λεπτομέρεια και στην ακρίβεια, στις περισσότερες περιπτώσεις.
- Στο σχολείο, φαίνεται να έχουν καλή μνήμη και την τάση να διαβάζουν περισσότερο απ' ότι τα παιδιά που έχουν αδέρφια.
- Είναι ανυπόμονα και απαιτητικά.
- Δυσκολεύονται να μοιραστούν πράγματα ή να έρθουν δεύτερα, ακόμη κι αν δεν υπάρχει ανταγωνιστικό περιβάλλον.
- Δυσκολεύονται πολύ στις ανθρώπινες σχέσεις τους.
- Είναι πολύ ευαίσθητα και δεν αντέχουν εύκολα την κριτική.
- Νιώθουν ανασφάλεια και είναι δειλά.
- Ως ενήλικες, μπορεί να είναι πολύ απαιτητικοί και να μην συγχωρούν εύκολα.
- Εκείνο όμως που χαρακτηρίζει ιδιαίτερα το μοναχοπαίδι, είναι συνήθως ένας ισχυρός εγωισμός.

Πως μπορούν να βοηθήσουν οι γονείς τα μοναχοπαίδια

Είναι πολύ ωφέλιμο για τα παιδιά να μάθουν να μοιράζονται και να αλληλεπιδρούν με άλλα παιδιά πριν ξεκινήσουν το σχολείο. Σ' αυτό μπορεί να βοηθήσουν τα εξής:

- Ο βρεφονηπιακός και παιδικός σταθμός.

- Να καλούν οι γονείς άλλα παιδιά στο σπίτι για να μάθει το παιδί τους να αλληλεπιδρά στο χώρο του.
- Αν το παιδί δυσκολεύεται να σχετιστεί με τους άλλους, θα μπορούσαν οι γονείς να ενθαρρύνουν μια φιλία με ένα παιδί αρχικά και μετά να το επεκτείνουν. Οι γονείς πρέπει να βοηθήσουν το παιδί αν βλέπουν ότι υπάρχει τρόπος να σχετιστεί καλύτερα.
- Να πηγαίνουν διακοπές οι γονείς σε μέρη που υπάρχουν άλλα παιδιά, ώστε το παιδί τους να έχει δυνατότητα να κάνει φίλους ή να πάρουν κι ένα άλλο παιδί μαζί τους. Θα μπορούσαν επίσης να πάνε μαζί με μια άλλη οικογένεια που έχει παιδιά.
- Ομαδικές αθλητικές δραστηριότητες ή μουσικές δραστηριότητες, π.χ. το να παίζει σε μια ομάδα μπάσκετ ή σε μια μπάντα, θα βοηθήσουν το παιδί να μάθει να συνυπάρχει σε μια ομάδα και να αλληλεπιδρά με τους άλλους.
- Μπορεί να χρειαστεί οι γονείς να το βοηθήσουν να βρει ενδιαφέροντα και χόμπι με τα οποία μπορεί να ασχοληθεί μόνο του ή μαζί τους.

Βρείτε τη χρυσή τομή

Το ένα άκρο είναι, το μοναχοπαιδί να είναι το μοναδικό επίκεντρο των γονέων του. Το άλλο άκρο είναι, να έχει γονείς που δουλεύουν μέχρι αργά, κάνουν έντονη κοινωνική ζωή και δεν είναι ποτέ στο σπίτι. Η χρυσή τομή είναι, να ζουν οι γονείς τη

δική τους ζωή και να μην εξαρτώνται αποκλειστικά από το παιδί αλλά παράλληλα να περνούν ποιοτικό χρόνο και να έχουν μια καλή σχέση μαζί του.

ΥΙΟΘΕΤΗΜΕΝΟ ΠΑΙΔΙ

Η υιοθεσία αποτελεί την κατάληξη της επιθυμίας των ενηλίκων να αποκτήσουν παιδί, όταν όλοι οι άλλοι τρόποι δεν έχουν φέρει αποτέλεσμα. Είναι μια λύση για εκείνους που πραγματοποιούν με αυτό τον τρόπο την επιθυμία τους να γίνουν γονείς, ταυτόχρονα όμως και για το παιδί, που αποφεύγει τις συνέπειες ενός προβληματικού περιβάλλοντος και τη ζωή στο ίδρυμα.

Η υιοθεσία όμως ενέχει και κινδύνους. Συνήθως υπάρχει άγνοια της κληρονομικότητας που προέρχεται από τους βιολογικούς γονείς. Επίσης, εντοπίζεται πάντα ένας βαθμός συναισθηματικής στέρησης που ποικίλλει ανάλογα με την ηλικία

κατά την οποία το παιδί αποχωρίστηκε τη φυσική του μητέρα. Αν το παιδί ξεκίνησε τη ζωή του σε ίδρυμα, η έλλειψη αισθητηριακών ερεθισμάτων είναι πιθανόν να επιβραδύνει τη νοητική του εξέλιξη.

Το υιοθετημένο παιδί είναι εύθραυστο και ενδεχομένως υπάρχει κίνδυνος να αντιμετωπίσει ψυχολογικά προβλήματα. Οι θετοί γονείς επίσης είναι περισσότερο ευάλωτοι στο άγχος και την αβεβαιότητα και ανησυχούν υπερβολικά ακόμη και για φυσιολογικές αντιδράσεις που παρατηρούνται στην εξελικτική πορεία του παιδιού.

Θα ήταν λάθος όμως να υποθέσουμε ότι η ανησυχία για ορισμένες πλευρές της υιοθεσίας ή ο εντοπισμός πιθανών πηγών άγχους οδηγεί απαραίτητα σε ψυχολογικά προβλήματα. Πολλά από τα υιοθετημένα παιδιά έχουν ευτυχισμένα και δημιουργικά παιδικά χρόνια. Ορισμένα παρουσιάζουν διαταραχές στην παιδική ηλικία, οι οποίες όμως μπορεί να εξαφανιστούν όταν φτάσουν στην ενηλικίωση. Κάτω από κατάλληλες συνθήκες, οι πρώιμες δυσκολίες -οι οποίες προέρχονται από τις ψυχολογικές διεργασίες που είναι απαραίτητες για την αποδοχή της υιοθεσίας- μπορούν να ξεπεραστούν και να μην ακολουθήσουν τα υιοθετημένα άτομα στο υπόλοιπο της ζωής τους.

Ψυχολογικές διεργασίες της υιοθεσίας

Η διαμόρφωση της ταυτότητας είναι μια φυσιολογική διεργασία που ακολουθεί κάθε παιδί.

Η αίσθηση της ταυτότητας αναπτύσσεται σταδιακά και αναφέρεται στην εικόνα που έχει κανείς για τον εαυτό του. Παράμετροι όπως η εθνικότητα, η οικογενειακή ιστορία, η σύνθεση της οικογένειας και η ποιότητα των γονεϊκών φροντίδων συμμετέχουν στο χτίσιμο της ταυτότητας του ατόμου. Όσο πιο σταθερά είναι αυτά τα στοιχεία, τόσο πιο ολοκληρωμένη είναι η ταυτότητα και τόσο πιο ικανοποιημένοι νιώθουμε για τον εαυτό μας.

Η αβεβαιότητα και η σύγχυση που διακατέχουν ορισμένα υιοθετημένα άτομα για τη βιολογική τους οικογένεια σχετικά με το ποιοι είναι και γιατί δόθηκαν για υιοθεσία αυξάνουν την αίσθηση ανασφάλειας και δυσχεραίνουν τη διαμόρφωση της ταυτότητας.

Τα υιοθετημένα παιδιά πρέπει να ενσωματώσουν στην αναπτυσσόμενη προσωπικότητά τους δύο οικογένειες, μία βιολογική και μία ανάδοχη, η οποία έχει την ευθύνη για την ψυχοσωματική τους ανάπτυξη. Από την πρώτη υπάρχουν τα αισθήματα της απόρριψης και της απώλειας. Δεν απασχολεί το παιδί μόνο το γεγονός ότι διαλύθηκε η οικογένειά του. Εξίσου βασανιστικές είναι και οι ερωτήσεις αν το ήθελαν, αν το αγαπούσαν, αν άξιζε να το αγαπούν. Αν μείνουν αναπάντητα αυτά τα ερωτήματα, μπορεί να οδηγήσουν σε έλλειψη αυτοεκτίμησης και αρνητική εικόνα για τον εαυτό του. Συναισθήματα κατάθλιψης, απελπισίας, ενοχής, θυμού συνυπάρχουν και συχνά εκφράζονται στους βιολογικούς γονείς.

Η επούλωση αυτών των πληγών προϋποθέτει αγάπη, ζεστασιά, σταθερότητα και συνεχή φροντίδα εκ μέρους των θετών γονιών.

Το νέο στοργικό, σταθερό και θετικό περιβάλλον στο οποίο ζει το παιδί, μπορεί να ανατρέψει τις πρώιμες αρνητικές εμπειρίες.

Δεν είναι όμως μόνο το οικογενειακό περιβάλλον, αλλά και η κοινωνική αποδοχή που παίζει ρόλο στη διαμόρφωση της ταυτότητας του υιοθετημένου παιδιού. Συχνά το κοινωνικό κατεστημένο που εκφράζεται από την ευρύτερη οικογένεια και το σχολείο, στιγματίζει αυτά τα παιδιά. Θα ήταν επομένως σκόπιμο τόσο για τους γονείς όσο και για το ίδιο το παιδί να μην κοινοποιούν με υπερβολική ευκολία το γεγονός της υιοθεσίας παρά μόνο αφού έχουν βεβαιωθεί ότι το περιβάλλον (δάσκαλοι, συμμαθητές) είναι επαρκώς ευαισθητοποιημένο απέναντι σε τέτοια ζητήματα.

Το υιοθετημένο παιδί αρχίζει να βλέπει τον εαυτό του διαφορετικό από τα άλλα παιδιά και πρέπει να καταβάλλει μια επιπρόσθετη προσπάθεια για να αποδεχτεί αυτήν τη διαφορά. Σε οικογένειες άλλης εθνικότητας, πολιτισμού ή φυλής, η βιολογική διαφορά είναι εμφανής, τα υιοθετημένα παιδιά βρίσκονται σε δυσκολότερη θέση και καλούνται να επιδείξουν επιτεύγματα που τα άλλα παιδιά δεν είναι αναγκασμένα να πραγματοποιήσουν. Σε αυτή την περίπτωση είναι αναγκαίο να μην αποκόπτει η ανάδοχη οικογένεια το παιδί από το πολιτισμικό του περιβάλλον.

Τα υιοθετημένα παιδιά ανάλογα με την ηλικία υιοθεσίας έχουν αυξημένες πιθανότητες να παρουσιάσουν μαθησιακές δυσκολίες ή προβλήματα συμπεριφοράς. Έρευνες δείχνουν ότι για τις σχολικές επιδόσεις η ηλικία της υιοθεσίας δεν παίζει κανένα ρόλο μέχρι τους 18 μήνες. Υπάρχουν αυξημένα ποσοστά αποτυχίας στο σχολείο όταν η υιοθεσία γίνει ανάμεσα στους 18 μήνες και τα τρία έτη, ενώ μετά τα τέσσερα έτη εμφανίζονται και διαταραχές της συμπεριφοράς. Συμπερασματικά, καλό είναι η υιοθεσία να γίνεται σε όσο το δυνατόν μικρότερη ηλικία, έτσι ώστε η επίδραση των αρνητικών παραγόντων ενός αντίξοου περιβάλλοντος να παραμείνει περιορισμένη. Για παράδειγμα, πολλά υιοθετημένα παιδιά έχουν ζήσει τα πρώτα χρόνια της ζωής τους σε ιδρύματα -συχνά σε άλλες χώρες- σε πολύ δύσκολες συνθήκες.

Συνεπώς όσο νωρίτερα βρεθούν σε ένα οικογενειακό περιβάλλον τόσο περιορισμένη θα είναι και η αρνητική επίδραση της ασυλοποίησής τους. Το αν θα παρουσιάσουν προβλήματα στη συνέχεια εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το πόσο θετική εικόνα έχει αναπτύξει το παιδί για τον εαυτό του, από την ποιότητα των σχέσεων με τη θετή οικογένεια, καθώς και από το πόσο επιτυχής ήταν ο χειρισμός για την ενημέρωση και την παροχή πληροφοριών γύρω από την υιοθεσία.

Η στάση των θετών γονιών

Οι φορείς υιοθεσίας συμβουλεύουν τους θετούς γονείς να ενημερώνουν τα παιδιά πολύ νωρίς, έτσι ώστε να μεγαλώνουν με αυτή την ιδέα και να αποτελεί μέρος της συνείδησής τους.

Παιδιά που δεν γνωρίζουν ότι είναι υιοθετημένα και το ανακαλύπτουν πολύ αργότερα, βιώνουν μεγάλη δυστυχία και παρουσιάζουν ψυχολογικά προβλήματα.

Η κατάλληλη ηλικία για να ενημερωθεί το παιδί από τους θετούς γονείς είναι τότε που θα αρχίσει να ρωτά από πού έρχονται τα μωρά, δηλαδή ανάμεσα στα δύο με τέσσερα χρόνια. Σε αυτή την ηλικία οι εξηγήσεις πρέπει να πάρουν τη μορφή ενός παραμυθιού, μιας ιστορίας που να μπορεί να γίνει κατανοητή από το παιδί. Το γεγονός ότι τα παιδιά ενημερώνονται νωρίς δεν σημαίνει ότι καταλαβαίνουν πλήρως το νόημα της υιοθεσίας. Μόνο μετά την ηλικία των έξι έως επτά ετών αρχίζουν σταδιακά να συνειδητοποιούν και να αντιλαμβάνονται την ιδιαιτερότητα της θέσης τους.

Ενημέρωση για την υιοθεσία πρέπει να γίνεται σε πρώιμα στάδια και να λαμβάνεται υπόψη το στάδιο της νοητικής και της συναισθηματικής ανάπτυξης του παιδιού. Η αποδοχή όμως γίνεται σταδιακά και συνεχίζεται μέχρι την ενήλικη ζωή.

Οι θετοί γονείς έχουν δικαιολογημένους φόβους μήπως η αλήθεια σε αυτή την πρώιμη ηλικία πληγώσει το παιδί. Πρέπει όμως να γνωρίζουν ότι έχει δικαίωμα να μάθει την αλήθεια που το αφορά και ότι η σαφήνεια σχετικά με το παρελθόν του και τις συνθήκες γέννησής του παίζει σημαντικό ρόλο στην εικόνα που σχηματίζει για τον εαυτό του και στην αυτοεκτίμησή του.

Οι θετοί γονείς έχουν και οι ίδιοι να αντιμετωπίσουν αισθήματα αποστέρησης και απώλειας. Το γεγονός ότι δεν κατάφεραν να αποκτήσουν φυσικά παιδιά αυξάνει το φόβο τους μήπως δεν φερθούν καλά και χάσουν το θετό παιδί. Οι αντιδράσεις τους μπορεί να είναι ακραίες, από την υπερπροστασία μέχρι την απόρριψη, και οι προσδοκίες τους πολύ υψηλές ή πολύ χαμηλές. Θα πρέπει και οι ίδιοι να αποδεχτούν την πραγματικότητα και την ιδέα ότι πιθανόν δεν θα έχουν το τέλειο παιδί, δηλαδή εκείνο που θα ταυτίζεται πλήρως με τις επιθυμίες τους. Επειδή οι ανάδοχοι γονείς έχουν συνήθως ακολουθήσει μια επίπονη και μακροχρόνια διαδικασία προκειμένου να αποκτήσουν απόγονο, όταν τελικά επιτυγχάνουν την υιοθεσία τείνουν να έχουν υψηλές προσδοκίες από το ίδιο το παιδί (φαντασιωσικό βάρος).

Η συμπεριφορά τους και η σταθερότητα των θετικών συναισθημάτων τους αντικαθιστούν το ρόλο των πραγματικών γονιών, γεγονός που αναγνωρίζεται από το παιδί.

Αν όμως εκείνο πιέζεται υπερβολικά για να ανταποκριθεί στις προσδοκίες τους, νιώθει ότι δεν το σέβονται και διακατέχεται από το αίσθημα της απελπισίας και της μοναξιάς. Εάν το παιδί λυπτάται που έχει αυτούς τους γονείς και όχι κάποιους άλλους, αυτό οφείλεται στους ίδιους λόγους για τους οποίους μη υιοθετημένα παιδιά είναι δυστυχή και απογοητευμένα από τους γονείς τους.

Στα χρόνια της εφηβείας ή στα πρώτα νεανικά χρόνια, μπορεί να εκφραστεί η επιθυμία γνωριμίας με τους βιολογικούς γονείς. Οι θετοί γονείς δεν έχουν λόγους να αισθανθούν ότι προδίδονται ή απειλούνται, ούτε να μπουν σε ατέλειωτες συγκρούσεις με τον έφηβο. Ακόμη και αν πραγματοποιηθεί αυτή η γνωριμία, είναι συνήθως μια εμπειρία απογοητευτική που μάλλον ενδυναμώνει παρά υπονομεύει τη δική τους θέση, εκείνη των πραγματικών γονιών.

Η υιοθεσία, παρ' ότι προϋποθέτει μια επώδυνη απώλεια, αυτήν των βιολογικών γονιών, μπορεί να αντιμετωπιστεί με επιτυχία και να κάνει ευτυχισμένους τους θετούς

γονείς και το παιδί ένα επιτυχημένο άτομο που έχει ίσες πιθανότητες ευημερίας με οποιοδήποτε άλλο.

Η ΝΗΠΙΑΚΗ ΟΜΑΔΑ ΩΣ ΠΕΔΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΠΑΙΧΝΙΔΙΟΥ

Στην ενότητα αυτή θα αναπτυχθεί η νηπιακή ομάδα ως πεδίο κοινωνικοποίησης, καθώς και ο ρόλος του παιχνιδιού στην κοινωνικοποίηση του παιδιού της προσχολικής ηλικίας. Στο πλαίσιο αυτό, θα διερευνηθούν και οι τυχόν ανεπιθύμητες εξελίξεις μέσα στην ομάδα και οι δυνατότητες παιδαγωγικής αντιμετώπισής τους, από την πλευρά της νηπιαγωγού. Τέλος θα αναπτυχθεί και η περίπτωση του απομονωμένου παιδιού.

Η νηπιακή ηλικία εκτείνεται από το 3ο ως το 5ο ή 6ο έτος της ηλικίας. Το παιδί, με το τέλος της βρεφικής ηλικίας, όπου ήταν εντελώς εξαρτημένο από τους άλλους, επιδιώκει τώρα, με την είσοδό του στην νηπιακή ηλικία, να αποκτήσει περισσότερη αυτονομία και αυτάρκεια.

Σ' αυτά τα χρόνια γίνεται μια ουσιαστική και πλούσια εξέλιξη σ' όλους τους τομείς, καθοριστική για την μετέπειτα πορεία του. Πιο συγκεκριμένα, θα λέγαμε ότι, όσον αφορά τον σωματικό τομέα, η ανάπτυξη συνεχίζεται χωρίς να παρουσιάζει τις δραματικές αλλαγές της βρεφικής ηλικίας. Η ανάπτυξη αυτή μπορεί να είναι περισσότερο επιβραδυνόμενη από της βρεφικής, αλλά με μεγαλύτερη ποικιλία και στηρίζεται περισσότερο στην άσκηση και την εμπειρία και λιγότερο στην ωρίμανση. Έχουμε σημαντικές μεταβολές στις αναλογίες του σώματος και αποκτάται η τελική ατομική φυσιογνωμία.

Ως προς τον κινητικό τομέα, στη φάση αυτή παρατηρούμε έντονη κινητικότητα, η ορθή στάση και το βάδισμα γίνονται κανονικά και το νήπιο προβαίνει και σε νέες μαθήσεις και παραλλαγές στον κινητικό τομέα, γεγονός που το κάνει να μοιάζει <<αεικίνητο>> (να σκαρφαλώνει σε έπιπλα, δέντρα κ.τ.λ.)

Από το 2^ο έτος παρατηρούνται βασικές αλλαγές στις διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ των παιδιών και ως προς το ποσό και ως προς το είδος της αλληλεπίδρασης. Το συνολικό ποσό της αλληλεπίδρασης με τους συνομήλικους αυξάνει ολοένα και περισσότερο. Συγχρόνως το είδος της αλληλεπίδρασης υφίσταται διαφοροποίηση. Τα νήπια δηλαδή αρχίζουν να ανταλλάσσουν επαίνους, παιχνίδια, να προσαρμόζονται στις απαιτήσεις των άλλων, να δείχνουν δηλαδή αμοιβαιότητα στις αλληλεπιδράσεις. Σ' αυτή την ηλικία παρατηρούμε τις πρώτες περιπτώσεις φανεράς προσκόλλησης προς τα άλλα παιδιά.

Με την είσοδο του παιδιού στο σχολείο το παιδί έχει αναπτύξει σαφή έννοια της <<ομάδας>> και του <<ανήκει>> στην ομάδα.

Θα μπορούσαμε, όμως, μελετώντας τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις σε ομάδες παιδιών διαφόρων ηλικιών να ταξινομήσουμε την κοινωνική αλληλεπίδραση των παιδιών στις ακόλουθες κατηγορίες: α) Κατ' αρχήν μπορούμε να δούμε το αμέτοχο

παιδί, που παραμένει στο χώρο του παιχνιδιού μόνο του και δεν ασχολείται με τίποτε. β) Το μοναχικό παιχνίδι, όπου το παιδί παίζει μόνο του, ανεξάρτητα από τα άλλα παιδιά. Ενδιαφέρεται μόνο για τη δική του δραστηριότητα. γ) Στη συνέχεια μπορούμε να διακρίνουμε το παιδί θεατή, όπου το παιδί συμμετέχει στο παιχνίδι με τα άλλα παιδιά, αλλά μόνο σαν παρατηρητής. Ομιλεί στους παίκτες, αλλά παραμένει έξω από την ομάδα. δ) Ακόμη υπάρχει το παράλληλο παιχνίδι, στο οποίο το παιδί παίζει δίπλα-δίπλα με τα άλλα παιδιά, αλλά όχι μαζί με τα άλλα παιδιά. ε) Εξελικτικά, προοδευτικά οδηγούμαστε στο συντροφικό παιχνίδι, όπου το παιδί συμμετέχει σε κοινές δραστηριότητες, χωρίς όμως να υπάρχει σαφής διαχωρισμός ρόλων και κατανομή εργασίας. στ) Τέλος υπάρχει το συνεργατικό παιχνίδι, όπου το παιδί συμμετέχει σε οργανωμένα παιχνίδια όπου επιδιώκεται η επίτευξη κάποιου ανταγωνιστικού σκοπού. Εδώ είναι εμφανές το συναίσθημα της συμμετοχής στην ομάδα και υπάρχει σαφής κατανομή εργασίας και ανάληψη συγκεκριμένου ρόλου.

Στο 2^ο έτος, σύμφωνα με έρευνες, η συνήθης μορφή παιχνιδιού που ακολουθεί το παιδί είναι το μοναχικό παιχνίδι, στο 3^ο έτος το παράλληλο παιχνίδι και στο 4^ο έτος το συντροφικό παιχνίδι.

• **Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΠΑΙΧΝΙΔΙΟΥ....**

Ο ρόλος και η θέση του παιχνιδιού στη ζωή του παιδιού είναι πολύ σημαντικός, αφού κατά κοινή παραδοχή το παιχνίδι είναι μια βασική παράμετρος για την ψυχοσωματική ανάπτυξη του παιδιού.

Το παιδί μέσα από το παιχνίδι γνωρίζει την απόλαυση της ζωής, του σώματος, των αισθητήριων οργάνων, μαθαίνει λεπτές και πολύπλοκες κινήσεις, αναπτύσσει τους μυς με τον πιο ευχάριστο τρόπο, καλλιεργεί τις διανοητικές του ικανότητες, τη δημιουργικότητα, την ανάγκη της ανακάλυψης, επιτυγχάνει την ψυχοκοινωνική του ανάπτυξη. Δεν έχουν λοιπόν άδικο οι παιδαγωγοί και οι ειδικοί επιστήμονες που λένε πως η κύρια απασχόληση του παιδιού πρέπει να είναι το παιχνίδι, και διάλειμμα η εργασία.

Τα μικρά παιδιά μέσω του παιχνιδιού αναπτύσσουν κοινωνικές δεξιότητες και ωριμάζουν συναισθηματικά. Παίζοντας παιχνίδια ρόλων πειραματίζονται με κοινωνικούς και συναισθηματικούς ρόλους της αληθινής ζωής. Μέσω του παιχνιδιού ρόλων με άλλα παιδιά, μαθαίνουν πώς να ελίσσονται, να μοιράζονται ρόλους και ευθύνες και να επιλύουν –τις περισσότερες φορές δημιουργικά – ένα πρόβλημα. Όταν τα μικρά παιδιά προσποιούνται πως είναι κάποιος άλλος (μαμά, μπαμπάς, ζώο, αστυνομικός κλπ) αποκτούν την εμπειρία, του να μπαίνουν στη θέση κάποιου άλλου, που ουσιαστικά τους διδάσκει έμμεσα την συναίσθηση, τη δυνατότητα δηλαδή να μπαίνουν στη θέση κάποιου άλλου. Και μάλιστα να την κατανοούν, όχι ως απλό θεατές, αλλά να ζουν και να βρίσκονται στη συναισθηματική κατάσταση αυτού του άλλου.

Ας μην ξεχνάμε ότι είναι κομμάτι της ηλικίας τους, για τα μικρά παιδιά, να βλέπουν τον κόσμο μέσα μόνο από τη δική τους οπτική γωνία και πολλές φορές αρκετά εγωιστικά. Μέσα όμως από την ωρίμανση, το συνεργατικό παιχνίδι και το παιχνίδι ρόλων, τα παιδιά σταδιακά αντιλαμβάνονται τα συναισθήματα και τη θέση του άλλου που έχουν απέναντί τους. Επίσης, η δυνατότητα που δίνει στο παιδί το παιχνίδι

ρόλων να αναπαριστά οποιοδήποτε άλλον, να γίνεται δηλαδή όποιος αυτό επιθυμεί, βοηθά στην ανάπτυξη της αυτοπεποίθησης.

Μέσω του παιχνιδιού τα παιδιά εκτός από το να εκφράζουν τα συναισθήματά τους, μαθαίνουν ακόμη να διαχειρίζονται αυτά τα συναισθήματα, όπως το να ελέγχουν το θυμό, τη λύπη ή τη στεναχώρια μέσα σε μια ελεγχόμενη κατάσταση. Μέσα από το παιχνίδι το παιδί έρχεται αντιμέτωπο πολλές φορές και με καταστάσεις που το πληγώνουν στην πραγματική ζωή ξαναζώντας τις καταστάσεις αυτές μέσα στο παιχνίδι και επιλέγοντας μια διαφορετική εξέλιξη και ένα διαφορετικό τέλος.

Τα παιδιά μέσα από το παιχνίδι ρόλων και το παιχνίδι γενικότερα αναπτύσσουν τη λεπτή και αδρή κινητικότητα, καθώς και την αίσθηση του σώματός τους απέναντι στους άλλους και στον χώρο. Το να ντύσει ένα κοριτσάκι μια κούκλα για παράδειγμα, βοηθά στην ανάπτυξη της λεπτής κινητικότητας, ενώ το να προσποιηθεί ότι παίζει κουτσό και σχοινάκι βοηθά στην ανάπτυξη της αδρής κινητικότητας. Η χρήση του σώματός τους, από τα παιδιά μέσα από το παιχνίδι, τα βοηθά ώστε σταδιακά να νιώσουν περισσότερη αυτοπεποίθηση, ασφάλεια και σιγουριά με αυτό.

Τέλος το παιχνίδι βοηθά τα παιδιά να επιλύουν σύνθετα προβλήματα κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού τους και μάλιστα να αντιλαμβάνονται εμπειρικά και κάποιες μαθηματικές έννοιες. Τα τουβλάκια και τα πάζλ αποτελούν μια πολύ καλή αρχή για να οικοδομήσουν τα μικρά παιδιά τα παραπάνω.

- ✚ Τουβλάκια. Παίζοντας με τουβλάκια το παιδί ασυναίσθητα επιλύει πολλά μαθηματικού τύπου προβλήματα και μάλιστα έρχεται σε επαφή με γεωμετρικά σχήματα και με τα διάφορα μεγέθη καθώς και με αρχές της γεωμετρίας, χωρίς να το καταλαβαίνει.
- ✚ Πάζλ. Καθώς τα μικρά παιδιά προσπαθούν να ταιριάξουν τα κομμάτια ενός πάζλ μεταξύ τους, αποκτούν σημαντική εμπειρία στην επίλυση μαθηματικών προβλημάτων. Ιδιαίτερα εάν την ώρα που το παιδί προσπαθεί να φτιάξει το πάζλ, ενθαρρύνουμε τη μάθησή του με ερωτήσεις, που το παιδί μπαίνει στη διαδικασία να απαντήσει, νιώθει και την αίσθηση ότι είναι σε θέση να καταφέρνει σημαντικά επιτεύγματα.

• **Η ΝΗΠΙΑΚΗ ΟΜΑΔΑ ΩΣ ΠΕΔΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ**

Σε αυτό το κομμάτι θα αναφερθούμε στην σημασία που έχει για το παιδί να ανήκει σε μια ομάδα, όπως επίσης και στο παιδαγωγικό έργο της καθοδήγησης της ομάδας.

Το νηπιαγωγείο δίνει τη δυνατότητα στα παιδιά να έχουν διάφορες κοινωνικές επαφές και αφορμές για κοινωνική μάθηση. Η μέτρια νηπιακή ομάδα προσφέρει στα παιδιά την ευκαιρία συγκέντρωσης πολλών κοινωνικών εμπειριών όπως επίσης και ένα πεδίο αυτόνομης δοκιμής και εξάσκησης κοινωνικών τρόπων συμπεριφοράς, τόσο στην καθημερινή συμβίωση, όσο και στο παιχνίδι αλλά και στις υπόλοιπες δραστηριότητες, κάτω από την προσεκτική καθοδήγηση της νηπιαγωγού.

Οι ομαδοποιήσεις των νηπίων γίνονται αυθόρμητα και ικανοποιούν ήδη στην ηλικία αυτή την ανάγκη ανάπτυξης κοινωνικών σχέσεων, παρά τα εμπόδια που βάζει ο παιδικός εγωκεντρισμός. Το παιδί, αναζητώντας να βρει συντρόφους για το παιχνίδι, πολλές φορές κάνει διάφορες ενέργειες ώστε να προσελκύσει τα υπόλοιπα παιδιά. Στην προσπάθεια αυτή το παιδί περνά από τις πρώτες επιπόλαιες κοινωνικές επαφές στη συνεργασία και στη δημιουργία σταθερότερης φιλίας, ενώ εξασκείται, κατά τη διαδικασία αυτή, αυθόρμητα, σε διάφορους τρόπους συμπεριφοράς. Αυτά και άλλα βιώματα, όπως π.χ. ανταγωνισμοί, αρνήσεις κτλ ανήκουν στις κοινωνικές εμπειρίες, που πρέπει να αποκτήσει το παιδί.

Η νηπιαγωγός που ξέρει τη σπουδαιότητα αυτών των αυθόρμητων ομαδοποιήσεων, ενισχύει τις πρωτοβουλίες των παιδιών για ανάπτυξη κοινωνικών σχέσεων. Τα παιδιά πρέπει να έχουν μια σχετική ελευθερία στο παιχνίδι ώστε να αποφασίζουν ποιές ομάδες θα σχηματίσουν, πως θα μοιραστούν οι ρόλοι (κ.τ.λ.). Στη συνέχεια η νηπιαγωγός φροντίζει οι νέες σχέσεις των παιδιών που έχουν δημιουργηθεί, να διατηρούνται και τα παιδιά να μην ενοχλούνται χωρίς σοβαρό λόγο κατά την διάρκεια του παιχνιδιού. Έτσι δομείται η νηπιακή ομάδα και σχηματίζονται οι

υποομάδες μέσα στο νηπιαγωγείο με κοινά ενδιαφέροντα και φιλικές σχέσεις. Αυτές οι υποομάδες βοηθούν το μικρότερο παιδί να προσανατολιστεί στη μεγαλύτερη ομάδα.

- **ΟΙ ΑΝΕΠΙΘΥΜΗΤΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΟΜΑΔΑ ΚΑΙ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΟΥΣ**

Η ομάδα και το ομαδικό παιχνίδι δεν ευνοούν μόνο την ανάπτυξη της συνεργασίας αλλά και του εγωισμού. Τα παιδιά ανάλογα με την φύση τους και την πρωτογενή κοινωνικοποίησή τους, φέρνουν στη νηπιακή ομάδα τους φόβους και τις προκαταλήψεις τους. Μερικά παιδιά δεν έχουν συνηθίσει να συναναστρέφονται με άλλα παιδιά, άλλα είναι δειλά, ενώ άλλα είναι αυταρχικά και ξέρουν να επιβάλλονται στο παιχνίδι αλλά και σε άλλες δραστηριότητες με την βία.

Ο ρόλος της νηπιαγωγού είναι να προσπαθήσει να επηρεάσει προσεχτικά τις κοινωνικές διαδικασίες στην ομάδα ώστε να δοθεί στο κάθε παιδί η ευκαιρία να αποκτήσει κοινωνικές εμπειρίες, που θα βοηθήσουν στην ανάπτυξη καλύτερων διαπροσωπικών σχέσεων. Η παιδαγωγός πρέπει να βοηθήσει περισσότερο τα παιδιά τα οποία είναι φοβισμένα ώστε να τονωθεί το αυτοσυναίσθημά τους και να τους δοθούν ευκαιρίες για πλούσιες κοινωνικές εμπειρίες μέσα από την σωστή παιδαγωγική καθοδήγηση της ομάδας από την νηπιαγωγό.

- **Ο ΚΙΝΔΥΝΟΣ ΠΡΟΣΚΟΛΛΗΣΗΣ ΣΕ ΕΝΑ ΟΡΙΣΜΕΝΟ ΡΟΛΟ**

Μέσα σε μια ομάδα μικρών παιδιών υπάρχει ο κίνδυνος προσκόλλησης σε έναν ορισμένο ρόλο, γεγονός που περιορίζει τις δυνατότητες ανάπτυξης κοινωνικών σχέσεων. Αυτό αφορά συνήθως τις δύο ακραίες θέσεις του ηγέτη αλλά και του περιθωριακού. Ο ηγέτης της ομάδας αισθάνεται σπάνια την ανάγκη της ενίσχυσης του αυτοσυναίσθημάς του. Δεν έχει βρεθεί στην ανάγκη να παρακαλέσει τ' άλλα παιδιά να τον δεχτούν στο παιχνίδι τους, άρα δεν έχει μάθει να αντιδρά και να προβληματίζεται ανάλογα. Ιδιαίτερο πρόβλημα παρουσιάζεται, όταν οι προσδοκίες της ομάδας οδηγούν ένα παιδί να γίνει περιθωριακό. Τότε το παιδί αυτό, που για αρκετό χρόνο δεν γίνεται αποδεκτό από την ομάδα εξαιτίας της στάσης του ή λόγω σωματικών αδυναμιών κτλ, εμπλέκεται εύκολα σε ένα φαύλο κύκλο: είναι κακόκεφο, δειλό ή ενοχλητικό και μ' αυτόν τον τρόπο χειροτερεύει τη θέση του μέσα στην ομάδα ενώ παράλληλα διαμορφώνει μια αρνητική εικόνα για τον εαυτό του.

Όταν συμβαίνει κάτι τέτοιο χρειάζεται να επέμβει η νηπιαγωγός, η οποία θα βοηθήσει το παιδί να απαλλαγεί από τους φόβους του και τα άγχη του, να του τονώσει το αυτοσυναίσθημά του και να βρει μια καλύτερη θέση, μέσα στην νηπιακή ομάδα.

Ο μεσολαβητικός όμως ρόλος της νηπιαγωγού δεν είναι σωστό να γενικεύεται, γιατί τότε έχει ως επακόλουθο την ατομία και δρα ανασταλτικά στην άλλη επιδίωξη του νηπιαγωγείου για ενίσχυση της αυθόρμητης έκφρασης των παιδιών. Τα παιδιά πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να εκφράζουν τις διαφωνίες τους μέχρι όμως που αυτές δεν αποβαίνουν σε βάρους κάποιου άλλου, αδύνατου ή προβληματικού παιδιού. Άρα η παιδαγωγική βοήθεια της νηπιαγωγού παίρνει τον χαρακτήρα της μεσολαβητικής εξισορροπητικής παρέμβασης για την πρόληψη ανεπιθύμητων

εξελίξεων, που τείνουν να αποβούν είτε σε βάρος ενός παιδιού είτε σε βάρος της ομάδας.

Η νηπιαγωγός πρέπει να φροντίζει τόσο για την εξασφάλιση της συναισθηματικής σιγουριάς σε κάθε παιδί, όσο και για την ανάπτυξη της ευαισθησίας για το άλλο. Από την μια πλευρά πρέπει κάθε παιδί να μπορεί να δοκιμάζει να συνεργάζεται και να ρωτά αυθόρμητα και χωρίς να φοβάται ότι θα το κοροϊδέψουν ή θα το προσβάλλουν τ' άλλα παιδιά. Από την άλλη πλευρά το παιδί, με την βοήθεια ευκαιριακών επεξηγήσεων αλλά και παραδειγματικών τρόπων συμπεριφοράς της νηπιαγωγού, πρέπει να αναπτύξει μεγαλύτερη ευαισθησία για το άλλο παιδί ή ενήλικα, για τα προβλήματα και τις αδυναμίες του.

• Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΑΠΟΜΟΝΩΝΟΜΕΝΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

Η απομόνωση μπορεί να είναι προσωρινή ή να διαρκεί ημέρες ή και εβδομάδες και εμφανίζεται συνήθως στην αρχή του σχολικού έτους. Στο νηπιαγωγείο παρατηρούμε το φαινόμενο της επίμονης απομόνωσης κυρίως στα μικρά νήπια. Αυτό βέβαια δε σημαίνει ότι η νηπιαγωγός πρέπει να θεωρήσει τις περιπτώσεις αυτές ως φυσιολογικό σύμπτωμα του παιδικού εγωκεντρισμού και επομένως να μην προβληματιστεί για να αναζητήσει τα αίτιά τους.

Παρατηρώντας τα απομονωμένα παιδιά βλέπει κανείς ότι συμπεριφέρονται με τους εξής πιθανούς τρόπους μέσα στην ομάδα:

- ✓ Παραμένουν αδιάφορα για ό, τι συμβαίνει γύρω τους ή παρατηρούν παθητικά τις δραστηριότητες της ομάδας χωρίς να έχουν ή να επιζητούν κάποια επαφή με τα άλλα παιδιά.
- ✓ Παίζουν παιχνίδια, αλλά ατομικά και στο περιθώριο της ομάδας χωρίς επικοινωνία με τα άλλα μέλη της ομάδας.
- ✓ Διαφεύγουν σ' ένα φανταστικό κόσμο, όπως τον θέλουν εκείνα, αναζητώντας εκεί την ευτυχία και ικανοποιώντας, έτσι, την ανάγκη τους για επικοινωνία, αρνούμενα το περιβάλλον τους.
- ✓ Αρνούνται τη συνεργασία ή τη συμμετοχή στο παιχνίδι, όταν τους ζητηθεί κάτι τέτοιο, και προτιμούν να διαφεύγουν στην ονειροπόληση.
- ✓ Αναπτύσσουν επιθετικότητα απέναντι στ' άλλα μέλη της ομάδας.
- ✓ Παρουσιάζουν διαλείμματα κοινωνικοποιημένης συμπεριφοράς, για να ξαναγυρίσουν μετά από λίγο στην απομόνωση.

Η παιδαγωγός για να μπορέσει να βοηθήσει το απομονωμένο παιδί θα πρέπει να δημιουργήσει μια εξισορρόπηση στον ψυχοσυναισθηματικό του κόσμο, ανακαλύπτοντας τις δημιουργικές του ικανότητες και βοηθώντας τις να εκδηλωθούν. Η χαρά της επιτυχίας θα ελαττώσει τις αναστολές και τα άγχη, θα ενισχύσει το αυτοσυναίσθημα και θα βοηθήσει να ξεπεραστεί η αδυναμία επαφής και επικοινωνίας.

Αν θέλει η νηπιαγωγός να βοηθήσει, όσο γίνεται πιο αποτελεσματικά, στην κοινωνικοποίηση του προβληματικού παιδιού, θα πρέπει να γνωρίσει πρώτα τη βιογραφία του σε όλες τις λεπτομέρειές της, άλλα και το περιβάλλον μέσα στο οποίο διαδραματίστηκε η ανάπτυξη του παιδιού. Μια συνεργασία με τους γονείς του παιδιού κρίνεται στην περίπτωση αυτή απαραίτητη.

ΠΑΙΔΙΚΟΙ ΦΟΒΟΙ

- **Φόβοι, φοβίες και η δημιουργία τους**

Φόβος είναι η συναισθηματική αντίδραση σε κάποιον πραγματικό ή αναμενόμενο κίνδυνο. Είναι μια σφοδρή αρνητική θυμική αντίδραση προς αντικείμενα, πρόσωπα ή καταστάσεις που αποτελούν απειλή για την ψυχοσωματική υπόσταση του ατόμου.

Χαρακτηριστική αντίδραση του φόβου είναι η τάση για φυγή, για απομάκρυνση από την πηγή του φόβου, ενώ του θυμού χαρακτηριστική αντίδραση είναι ακριβώς το αντίθετο: η επιθετικότητα, η πρόκληση βλάβης. Οι μορφές έκφρασης του φόβου ποικίλουν ανάλογα με την ηλικία στην οποία βρίσκεται το άτομο. Αρχική αντίδραση του παιδιού είναι το κλάμα, τα ξεφωνητά και η δυσκαμψία του σώματος. Αργότερα εκδηλώνει επιπλέον αντιδράσεις απόκρυψης: κρύβει το πρόσωπό του, με τα χέρια του, στρέφει το πρόσωπό του προς άλλη κατεύθυνση για να μην βλέπει την πηγή του φόβου κ.ά. Άλλοτε αντιδρά με έντονες διαμαρτυρίες: <<Πάρτε το από δω>> κ.ά. Άλλοτε πάλι αντιδρά με ενέργειες φυγής: κάνει βήματα προς τα πίσω, τρέχει μακριά από την πηγή του φόβου του κ.ά.

Ο φόβος θεωρείται ως φυσική αντίδραση σε συμβάντα που απειλούν το άτομο. Πρόκειται για μία αντίδραση προσαρμογής που έχει μεγάλη σπουδαιότητα για την προστασία και την αυτοσυντήρηση. Είναι μια αντίδραση που θέτει τον ψυχοσωματικό οργανισμό σε κατάσταση συναγερμού, που προετοιμάζει το άτομο να αντιμετωπίσει καταστάσεις ανάγκης και να προφυλάσσεται από κινδύνους. Υπό τη έννοια αυτή ο φόβος είναι μια επιθυμητή εκδήλωση. Στις περιπτώσεις που οι φόβοι είναι εξαιρετικά έντονοι (πανικός), ή είναι πολυάριθμοι, αναστατώνουν το άτομο και διαταράσσουν την ψυχική του ζωή.

Συναφείς προς τις εκδηλώσεις φόβου είναι και οι αντιδράσεις άγχους. Το άγχος είναι αντιδράσεις φόβου στις οποίες η πηγή του φόβου είναι αόριστη. Είναι καταστάσεις γενικευμένης ανησυχίας και αδημονίας, οι οποίες δεν συνδέονται με συγκεκριμένο πραγματικό ερέθισμα. Το άτομο λοιπόν νιώθει ένα γενικευμένο φόβο, χωρίς να μπορεί να εντοπίσει ένα συγκεκριμένο πρόσωπο ή κατάσταση που προκαλεί τον φόβο αυτόν. Η κύρια επομένως διαφορά του φόβου και του άγχους είναι ότι ο φόβος είναι μια έντονη αντίδραση σε συγκεκριμένο πραγματικό ερέθισμα, ενώ το άγχος είναι ένα γενικευμένο συναίσθημα συνδεδεμένο κυρίως με κίνδυνο που θα μπορούσε να προκύψει.

Το άγχος, στην ήπια μορφή του, αποτελεί, όπως και ο φόβος, χρήσιμη αντίδραση του οργανισμού, διότι θέτει το οργανισμό σε συναγερμό και έτσι βρίσκεται το άτομο σε ετοιμότητα για την αντιμετώπιση του κινδύνου πριν την εμφάνισή του. Όμως έντονες και μόνιμες καταστάσεις άγχους αποδιοργανώνουν την ψυχική ζωή. Αποτελέσματα τέτοιων καταστάσεων είναι οι ψυχοευρώσεις. Ένα είδος ψυχοευρώσεων είναι οι φοβίες. Φοβίες είναι έντονοι και μόνιμοι αδικαιολόγητοι φόβοι που αναφέρονται σε ένα ορισμένο είδος ερεθισμάτων, όπως η νυκτοφοβία, η μικροβιοφοβία, η πυροφοβία, η ζωοφοβία κ.ά.

Φαίνεται ότι όλοι μας είμαστε πρόθυμοι να δεχθούμε ότι τα παιδιά έχουν εγγενείς ενστικτώδεις φόβους ειδικώς για ορισμένα συγκεκριμένα ερεθίσματα, όπως είναι π.χ. ο φόβος για τα φίδια, το σκοτάδι, τα υπερφυσικά όντα κ.ά. Νεότερες έρευνες έδειξαν ότι δεν υπάρχουν ενστικτώδεις φόβοι ειδικοί για συγκεκριμένα ερεθίσματα, αλλά μια ενστικτώδης γενική προδιάθεση και ικανότητα να αντιδρούμε στο άγνωστο, το απότομο, το ασυνήθιστο, το απροσδόκητο. Η εμπειρική έρευνα έχει δείξει ότι, καθώς τα παιδιά μεγαλώνουν, αρχίζουν να δείχνουν διαφορές και στον αριθμό και στα είδη των καταστάσεων που τους προκαλούν φόβο. Γενικά θα λέγαμε ότι τα παιδιά τείνουν να φοβούνται τα πράγματα που απαιτούν μια απότομη και απροσδόκητη αλλαγή. Ο φόβος θεωρείται ως η φυσική αντίδραση σε κάθε κατάσταση που απαιτεί αλλαγή, την οποία το άτομο δεν είναι έτοιμο να αφομοιώσει και να προσαρμοστεί σε αυτή.

Πώς όμως δημιουργούνται οι παιδικό φόβοι; Πηγές δημιουργίας αντιδράσεων φόβου στο παιδί μπορεί να είναι κυρίως τα ακόλουθα:

α) Άμεση εμπειρία του παιδιού: Το παιδί που έχει δοκιμάσει π.χ. την οδυνηρή εμπειρία να το δαγκώσει ή να το σπρώξει και να το πετάξει κάτω ένας αγριεμένος σκύλος, μπορεί να εκδηλώσει φόβο προς τους σκύλους, ακόμη και προς κάθε άλλο παρόμοιο τετράποδο: έχουμε εδώ γενίκευση του ερεθίσματος.

β) Τοποχρονική συνεξάρτηση: Το παιδί μπορεί να εκδηλώνει φόβο προς ένα ερέθισμα, χωρίς να έχει ποτέ δοκιμάσει επώδυνη εμπειρία με το συγκεκριμένο ερέθισμα, αλλά το «ουδέτερο» αυτό ερέθισμα να έχει παλιότερα τοποχρονικά συνδεθεί με ένα άλλο φοβικό ερέθισμα.

γ) Παρατήρηση και μίμηση προτύπων: Το παιδί μπορεί να αποκτήσει φόβο προς ένα συγκεκριμένο ερέθισμα, χωρίς να έχει προηγηθεί αρνητική εμπειρία με το ερέθισμα αυτό, αλλά ακόμη και όταν απλώς παρατηρήσει ένα άλλο πρόσωπο να εκδηλώνει φόβο προς το ερέθισμα αυτό.

δ) Μετατόπιση: Ένα ερέθισμα μπορεί να προκαλεί φόβο στο παιδί, γιατί το ερέθισμα αυτό αποτελεί μια πρόσφορη υποκατάσταση κάποιου άλλου φοβικού ερεθίσματος, διότι στο ερέθισμα αυτό έχει γίνει μετατόπιση του φόβου που προκαλεί μια άλλη πραγματική πηγή φόβου. Ένα σύνηθες φαινόμενο φόβου, μέσω μετατόπισης, είναι η σχολική φοβία λόγω του φόβου του αποχωρισμού του παιδιού από την μητέρα.

- **Είδη φόβων στα παιδιά**

Από τριών έως έξι ετών τα παιδιά αναπόφευκτα βιώνουν φόβους. Καθώς το παιδί συνειδητοποιεί την δική του επιθετικότητα, αρχίζει να φοβάται την εκδήλωσή της στους άλλους. Καθώς φουντώνουν πρωτόγνωρα συναισθήματα ανεξαρτησίας μέσα του, έχει ανάγκη τον φόβο για να τα δαμάσει. Ας δούμε τα είδη φόβου στα παιδιά:

Ο φόβος για τα σκυλιά και για άλλα ζώα που δαγκώνουν: Καθώς ένα παιδί μαθαίνει πώς να χειρίζεται τα ένστικτά του, ένα από τα οποία ήταν να δαγκώνει όποιον έβρισκε μπροστά του όταν ήταν σε υπερένταση, μπορεί να φοβηθεί οτιδήποτε θεωρεί πως μπορεί να δαγκώσει. Οτιδήποτε καινούργιο και παράξενο μπορεί να του προξενήσει το φόβο ότι θα το δαγκώσει, όπως ένας άγνωστος σκύλος.

Ο φόβος για ισχυρούς θορύβους: Η σειρήνα της πυροσβεστικής, του νοσοκομειακού ή πόρτες που κλείνουν με πάταγο προκαλούν βίαιες αντιδράσεις τρόμου στο παιδί. Είναι δυνατό να του ξαναθυμήσουν την δική του απώλεια αυτοελέγχου και κατά κάποιο τρόπο να θεωρήσει τον εαυτό του ένοχο, αν αυτοί οι θόρυβοι εξακολουθούν.

Ο φόβος για το σκοτάδι – τα φαντάσματα, τα τέρατα, τις μάγισσες: Οι φόβοι έρχονται στην επιφάνεια τη νύχτα. Τα τέρατα, που το παιδί φαντάζεται, τη νύχτα γίνονται τρομακτικές εικόνες και αποκτούν τεράστιες διαστάσεις στο σκοτάδι. Εμφανίζονται την εποχή που το παιδί κάνει άλματα προς την ανεξαρτησία του.

Ο φόβος για τα ύψη: Ο φόβος μην πέσει από έπιπλα ή από το παράθυρο μπορεί να εμφανιστούν σε αυτή την ηλικία και να μη λένε να φύγουν. Ακόμα και οι μεγάλοι διατηρούν συχνά το φόβο τους για τα ύψη και την εντύπωση πώς μπορεί να πέσουν από κάπου. Αυτοί οι φόβοι αυξάνονται όταν το παιδί συνειδητοποιεί καλύτερα τον πραγματικό κίνδυνο μιας πτώσης από ψηλά, και καταλαβαίνει ότι είναι αρκετά ανεξάρτητο πια, ώστε να πρέπει το ίδιο να προστατεύσει τον εαυτό του.

Ο φόβος για τον θάνατο των γονέων: Οι φόβοι για τον θάνατο των γονέων αναζωπυρώνονται μέσα από τους φόβους του σχολείου ή το φόβο μήπως φύγουν από το σπίτι για μια επίσκεψη ή ένα πάρτι. Κατά ένα μέρος οφείλονται σε συστολή και στο φυσιολογικό φόβο της προσωπικής συντριβής του παιδιού. Είναι επίσης συνδεδεμένοι με οιδιπόδειες επιθυμίες. Ασυνείδητα το παιδί, βαθύτατα προσκολλημένο σε έναν από τους γονείς, φοβάται την ίδια του την επιθυμία να «βγάλει» τον άλλο γονιό από την μέση. Ο φόβος ενός παιδιού για τον δικό του θάνατο συνήθως εμφανίζεται στην ηλικία πέντε ετών περίπου. Μπορεί να οφείλεται στο φόβο μήπως τιμωρηθεί για τις ενδόμυχες «κακές» σκέψεις του.

Σημαντικός είναι εδώ ο ρόλος των γονέων, οι οποίοι θα πρέπει να διαβεβαιώσουν το παιδί ότι είναι πάντα εκεί για να το προστατεύσουν και ότι δεν θα το αφήσουν ποτέ να βρεθεί σε κίνδυνο, αλλά και πως ούτε οι ίδιοι θα φύγουν από κοντά του.

Ο φόβος για τους ξένους ή την κακοποίηση: Ο φόβος μήπως κάποιος ξένος βλάψει το παιδί βρίσκεται στο νου κάθε γονιού τόσο έντονα στην εποχή μας, ώστε ο

γονέας πρέπει να προστατεύσει το παιδί του τόσο από τον υπερβολικό φόβο όσο και από μια κακοποίηση. Ένα μικρό παιδί δεν πρέπει με κανένα τρόπο να βρεθεί στο δίλημμα ποιον να εμπιστευθεί. Είναι δουλειά των γονιών να προστατεύσουν τα μικρά παιδιά όσο καλύτερα μπορούν. Πολύ σημαντικό είναι οι γονείς να αρχίσουν να διδάσκουν ένα πεντάχρονο ή εξάχρονο παιδί πώς να προστατεύεται από τους ξένους, χωρίς όμως να το παρακάνουν γιατί υπάρχει κίνδυνος να δημιουργηθεί στο παιδί έντονος φόβος για τα άγνωστα πρόσωπα, με αποτέλεσμα να δυσκολεύεται στο μέλλον να κάνει σχέσεις με καινούργιους ανθρώπους.

Ο φόβος για τα επιθετικά παιδιά: Καθώς το παιδί μεγαλώνει, οι σχέσεις του με τα συνομήλικα παιδιά γίνονται όλο και πιο σημαντικές και όλο και πιο σύνθετες. Το παιδί ήδη από το δεύτερο έτος της ζωής του πρέπει να μάθει να συναναστρέφεται, ώστε να μην γίνει ένα μοναχικό και απομονωμένο άτομο στο μέλλον. Πολύ σημαντική είναι η στάση που πρέπει να κρατήσουν οι γονείς όταν το παιδί νιώθει αποθαρρυμένο γιατί το κορόιδεψαν οι φίλοι του. Σε αυτές τις περιπτώσεις οι γονείς πρέπει να του εξηγήσουν ότι, όσο πιο ψύχραιμα αντιμετωπίζει τα πειράγματα των άλλων, όλο και λιγότερο θα συμβαίνουν. Να του θυμίσουν ότι όλοι πρέπει να μάθουμε να αντέχουμε στα πειράγματα.

Ο φόβος για την αποτυχία: Όλα τα παιδιά τρέμουν την αποτυχία. Είναι μια φυσιολογική κατάσταση για όλους μας. Ο φόβος αυτός μπορεί να είναι χρήσιμος και να τα οδηγήσει στην επιτυχία και στην τελειοποίηση. Μπορεί όμως να είναι και καταστροφικός. Αν ένα παιδί φαίνεται να συντρίβεται από το φόβο της αποτυχίας, ίσως χρειάζεται περισσότερη αυτοπεποίθηση. Ας μην ξεχνάμε ότι ένα παιδί που θεωρεί τον εαυτό του επιτυχημένο και σπουδαίο για τους γονείς του, θα αρχίσει να αποκτά την απαραίτητη αυτοπεποίθηση- αργά και σταθερά.

Ο φόβος για τον πόλεμο και τη πυρηνική καταστροφή: Τα παιδιά νιώθουν την αδυναμία των γονιών τους απέναντι στους αυξανόμενους εξοπλισμούς και τον πόλεμο. Από τα Μ.Μ.Ε. μαθαίνουν για την έξαρση της βίας και τους κινδύνους που εγκυμονεί. Τα μικρά παιδιά δεν έχουν αίσθηση προοπτικής στην οποία να εντάξουν αυτούς τους φόβους. Έτσι, ανησυχούν, και όταν οι μεγάλοι γύρω τους ανησυχούν επίσης, οι φαντασιώσεις τους ξεφεύγουν από κάθε έλεγχο. Ως ώριμοι άνθρωποι, οι γονείς πρέπει να δώσουν στα μικρά παιδιά την αίσθηση ότι η επιθετικότητα στον κόσμο έχει κάποια όρια. Οφείλουν να διοχετεύσουν στα παιδιά αισιοδοξία και ελπίδα για την κοινωνία, της οποίας είναι μέλη, και την πεποίθηση ότι ο άνθρωπος μπορεί να κάνει κάτι για να κατανικήσει τη βία που υπάρχει γύρω τους.

- **Πώς οι γονείς (και γενικά οι ενήλικες) μπορούν να βοηθήσουν ένα παιδί να αντιμετωπίσει τους φόβους του.**

- Οι γονείς πρέπει να βοηθήσουν το παιδί στην προσπάθειά του να βρει τρόπους να αντιμετωπίσει τους φόβους του. Να το αφήσουν να στηριχθεί επάνω τους και να ξαναγίνει μωρό για λίγο, αγκαλιάζοντας το αγαπημένο του αρκουδάκι. Ακόμα και όταν το κρατάνε στην αγκαλιά τους, θα το νιώσουν να φτερουγίζει, σαν να θέλει να φύγει. Τότε πρέπει να το ενθαρρύνουν.
- Να βοηθήσουν το παιδί να καταλάβει τους λόγους πίσω από τους φόβους του. Να συζητήσουν μαζί του το πώς προσπαθεί να ριψοκινδυνεύσει θέλοντας να στηριχθεί στις δικές του δυνάμεις και να

φύγει από την αγκαλιά τους, και πόσο αναστατώνεται δικαιολογημένα με όλα αυτά. Να μην χρησιμοποιούν διανοούμενες εκφράσεις που ξεπερνούν τις δυνάμεις του. Δεν πρόκειται να βοηθήσει.

- Να το διαβεβαιώσουν ότι όλα τα παιδιά έχουν φοβίες στην ηλικία του. Να του προτείνουν να ρωτήσει τους φίλους του πως τα βγάζουν πέρα με τους δικούς τους φόβους. Να του μιλήσουν για τους δικούς τους φόβους όταν ήταν στην δική του ηλικία και πως έμαθαν να τους ξεπερνούν.
- Να παίρνουν το παιδί τους κάθε εβδομάδα μαζί τους και να κάνουν πράγματα μαζί. Αυτό θα του δώσει την ευκαιρία να τους εμπιστευτεί, αλλά και να ταυτιστεί μαζί τους.
- Όταν το παιδί επιτέλους καταφέρει να κατανικήσει τους φόβους του, να του υπογραμμίσουν το γεγονός, ώστε να διδαχτεί από την επιτυχία του.
- Αν οι φόβοι αρχίσουν να κυριεύουν την ζωή του παιδιού, αν οι φόβοι διαρκούν για μεγάλο χρονικό διάστημα, αν επηρεάζουν την ικανότητά του να κάνει φίλους, συνίσταται η βοήθεια κάποιου ειδικού. Αυτοί οι φόβοι ίσως είναι η κραυγή του παιδιού που ζητάει απεγνωσμένα βοήθεια. Οι γονείς ίσως χρειαστεί να ζητήσουν από το γιατρό τους να τους βοηθήσει να βρουν έναν θεραπευτή. Να απευθυνθούν σε κάποιο ειδικό κέντρο ή νοσοκομείο, για να πάρουν την σύσταση ενός ψυχιάτρου ή ψυχολόγου.

ΦΑΝΤΑΣΤΙΚΟΙ ΦΙΛΟΙ

Σχεδόν όλα τα παιδιά τριών και τεσσάρων ετών δημιουργούν φανταστικούς φίλους. Αυτό είναι ένδειξη ότι αναπτύσσουν τη φαντασία τους και μας υπενθυμίζουν ότι δεν θέλουν εισβολείς στο χώρο τους.

- **Η Σημασία των φανταστικών φίλων**

Αρχικά, είναι πολύ εύθραυστη αυτή η περιήγηση του παιδιού στη φαντασία για να τη μοιραστεί με τους γονείς. Η προσωπική γλώσσα επικοινωνίας και οι προσωπικοί φίλοι είναι πράγματα πολύτιμα, και οι μεγάλοι γύρω του πρέπει να τα σέβονται. Τα μεγαλύτερα αδέρφια παίρνουν δυστυχώς συχνά είδηση αυτούς τους φανταστικούς φίλους. Και όταν συμβεί αυτό, το κοροϊδεύουν και του στερούν την ευκαιρία να εξερευνήσει τον κόσμο της φαντασίας. Συνήθως το πρωτότοκο παιδί έχει την ευκαιρία να εξερευνήσει και να διασκεδάσει με την καινούρια αυτή φαντασία που αναπτύσσει. Το δεύτερο όμως και τρίτο παιδί συνήθως δεν αφήνεται στην ησυχία του και το προσγειώνουν απότομα στην πραγματικότητα τα μεγαλύτερα αδέρφια του.

Όμως και οι γονείς αντιπαθούν τους φανταστικούς φίλους. Οι περισσότεροι γονείς νιώθουν παραμελημένοι και ζηλεύουν. Όσο πιο έντονα το παιδί υπερασπίζεται το ιδιωτικό του λεξιλόγιο και τους προσωπικούς του φίλους, τόσο πιο απομονωμένοι νιώθουν και τόσο πιο πολύ ζηλεύουν οι γονείς του. Επιπλέον, τρομάζουν οι γονείς από αυτή την αναζήτηση ενός τετράχρονου παιδιού, αν μάλιστα είναι το πρώτο τους παιδί. Πολλές φορές αναρωτιούνται κατά πόσο μπορεί ένα παιδί να γνωρίζει την διαφορά ανάμεσα στην πραγματικότητα και τις φαντασιώσεις του. Θα προτιμήσει άραγε τον κόσμο της φαντασίας του και θα απομακρυνθεί από τους πραγματικούς φίλους του; Αυτές είναι κάποιες από τις συνηθισμένες ανησυχίες των γονιών που έχουν παιδιά στις ηλικίες αυτές.

Η φαντασία είναι μια πολύ σημαντική ένδειξη σύνθετης σκέψης στην ηλικία αυτή. Το παιδί αγωνίζεται να απαλλαγεί από την συγκεκριμένη σκέψη που κατακλύζει τον κόσμο του τις περισσότερες φορές. Η ικανότητα του να ξεχωρίσει την πραγματικότητα από τους «ευσεβείς» του πόθους δεν έχει αναπτυχθεί ακόμα ικανοποιητικά. Η ικανότητα να στήσει έναν φανταστικό κόσμο, να δημιουργήσει φανταστικούς ανθρώπους, να δώσει ζωή σε μια κούκλα αποτελούν ένδειξη της γρήγορα αναπτυσσόμενης ικανότητας του παιδιού να δοκιμάσει τα όρια του κόσμου του. Βρίσκει έτσι τρόπο να κρατήσει μακριά τους δαίμονες που το απειλούν- μίσος, ζήλια, ψέμα, εγωισμό και απαγορεύσεις. Όλα αυτά τώρα μπορεί να τα αποδώσει σε κάποιον άλλο – στο φανταστικό του φίλο. Ή μπορεί να ταυτιστεί με το φανταστικό φίλο, ώστε να κρατήσει κρυφές τις σκανδαλιές του. Αυτό μπορούμε να το θεωρήσουμε ως μια πρώτη απόπειρα του παιδιού να προσαρμοστεί σε αυτό που όλοι περιμένουν από εκείνο, δηλαδή να αρχίσει να ξεχωρίζει το δίκιο από το άδικο. Αυτή η αναζήτηση είναι μόνο η αρχή, για αυτό είναι και εύθραυστη. Και θέλει να το πετύχει από μόνο του. Το παιδί πρέπει να μπορεί να καταγίνεται με αυτές τις αναζητήσεις χωριστά από τους γονείς του. Η παρέμβασή τους μειώνει την ικανότητά του να μάθει από μόνο του τον κόσμο που το περιβάλλει.

Από συναισθηματική άποψη, οι φανταστικοί φίλοι εξυπηρετούν έναν πολύ σοβαρό σκοπό. Προσφέρουν στο παιδί ένα ασφαλή τρόπο να μάθει ποιος πραγματικά θέλει να γίνει. Μπορεί να εξουσιάζει τους φίλους αυτούς, να τους ελέγχει, να είναι καλός ή κακός, χωρίς να ανησυχεί, χάρη σε αυτούς. Μέσα από αυτούς τους φίλους, μπορεί να ταυτίζεται με παιδιά που με την προσωπικότητά τους το καταπιέζουν. Μπορεί με ασφάλεια να γίνει «ένα άλλο παιδί». Με τη βοήθεια αυτών των φανταστικών φίλων έχει τη δυνατότητα να ταυτιστεί ακόμα και με τους γονείς του. Μπορεί να δοκιμάσει να είναι αγόρι ή κορίτσι. Μπορεί να εξερευνήσει όλες τις πτυχές της προσωπικότητάς του. Αυτός είναι ο ένας από τους τρόπους που ένα τετράχρονο ή πεντάχρονο παιδί βρίσκει σταδιακά την ταυτότητά του.

Ο φόβος μήπως το παιδί αποτραβηχτεί στη μοναξιά του είναι πραγματικός. Το παιδί θα πρέπει να μάθει να είναι κοινωνικό με παιδιά της ηλικίας του. Χρειάζεται πάντως και δικό του χρόνο. Αν ένα παιδί δεν είναι διατεθειμένο να παραιτηθεί από τους φανταστικούς του φίλους για χάρη των πραγματικών, τότε συμφωνώ ότι πρέπει να ανησυχούμε. Αν απομονώνεται και δεν συμμετέχει ενεργά στο σχολείο και στα παιχνίδια, οι φανταστικοί φίλοι ίσως αντιπροσωπεύουν ένα σύμπτωμα υπερβολικής απομόνωσης, ένα σύμπτωμα ενός μοναχικού παιδιού. Αν όμως το παιδί μπορεί να εγκαταλείψει τον προσωπικό του κόσμο για να παίξει με τα άλλα παιδιά, γιατί να ανησυχούμε;

Τι ρόλο παίζει η τηλεόραση σε αυτή τη σημαντική διεργασία; Αναμφίβολα, μειώνει δραστικά το χρόνο τον οποίο θα μπορούσε να αφιερώσει το παιδί στην εξερεύνηση των άγνωστων πτυχών της φαντασίας του. Αν οι γονείς του του επιτρέπουν να βλέπει πολύ τηλεόραση κάθε μέρα, δεν θα έχει ούτε το χρόνο ούτε την ενεργητικότητα να ανακαλύψει τον κόσμο μόνο του. Η τηλεόραση επιβάλλει στο παιδί μια παθητικότητα που το συντρίβει. Ο Bruno Bettelheim υπογράμμισε ότι η αφήγηση ιστοριών και παραμυθιών στο παιδί, λίγο πριν κοιμηθεί, τονώνουν την επιθυμία του να γνωρίσει την επιθετικότητά του, το χαρακτήρα του, στοιχεία που του είναι τόσο απαραίτητα στην ηλικία αυτή. Η τηλεόραση, αν δεν περιορίζεται σε πολύ μικρές δόσεις, φέρνει το ακριβώς αντίθετο αποτέλεσμα, επιβάλλοντας έναν

κατασκευασμένο κόσμο βίας, ένα απρόσιτο πρότυπο του καλού ή του κακού, αποκόβοντας το παιδί από τις δικές του φανταστικές περιπέτειες.

- **Πώς πρέπει να αντιδράσουν οι γονείς στους φανταστικούς φίλους**

Τι κάνουμε με ένα παιδί που χρησιμοποιεί το «φανταστικό φίλο» του για να ξεγλιστρήσει «με το ψέμα» από μια δύσκολη κατάσταση; Αυτό είναι ένα πάρα πολύ συνηθισμένο φαινόμενο στις ηλικίες αυτές. Ο γονιός αναρωτιέται πιθανόν κατά πόσο το παιδί γνωρίζει τη διαφορά ανάμεσα στην επιθυμία και στην πραγματικότητα, δεδομένου ότι το ψέμα στην ηλικία αυτή αντιπροσωπεύει ξεκάθαρα έναν, θα λέγαμε, ευσεβή πόθο. Χωρίς να του αντιπαχθεί, ο γονιός μπορεί να καταδείξει την επιθυμία του παιδιού για μια διαφορετική έκβαση. Αποδεχόμενος τον ευσεβή του πόθο, αλλά ταυτόχρονα επαναφέροντας το παιδί στην πραγματικότητα, ο γονιός το βοηθάει να μάθει τα όριά του στον πραγματικό κόσμο. Το μήνυμα που έχει ανάγκη να ακούσει ένα παιδί είναι: «Δεν είναι ανάγκη να λες ψέματα. Σ' αγαπώ, παρόλο που δεν μου αρέσει αυτό που έκανες». Επιτρέπει επίσης στο παιδί να εξερευνήσει με ασφάλεια έναν άγνωστο εξωπραγματικό κόσμο, εφόσον ξέρει ότι ο πατέρας του θα το επαναφέρει στην πραγματικότητα.

Πρέπει οι γονείς να συμμετέχουν στις φαντασιώσεις των παιδιών τους ή απλώς να αρνούνται την ύπαρξή τους; Πολλά παιδιά ζητούν από τους γονείς τους να μείνουν μακριά από τον κόσμο των φανταστικών τους φίλων. Αν οι γονείς δεν ειρωνεύονται το παιδί και δείχνουν σεβασμό προς τους φανταστικούς του φίλους, μπορεί το παιδί να ζητήσει να δεχτούν τους φίλους του στο τραπέζι. Αν παίξουν μαζί του το παιχνίδι αυτό, δεν υπάρχει κίνδυνος να το εμποδίσουν να κατανοήσει την διαφορά μεταξύ πραγματικού και φανταστικού φίλου.

- **Αντιμετώπιση σε περίπτωση απομόνωσης**

Αν οι γονείς έχουν την αίσθηση ότι πρέπει να μειώσουν το παιχνίδι της φαντασίας του παιδιού, είτε επειδή το έχει επηρεάσει πολύ είτε επειδή το έχει απομονώσει από τα άλλα παιδιά, καλώ θα το ήταν:

1) Να κουβεντιάσουν το ζήτημα μαζί του και να του πουν ότι θα θέλανε να έχει περισσότερη παρέα στα παιχνίδια του. Να του εξηγήσουν ότι εκτιμούν τους φανταστικούς φίλους του, αλλά ότι θα ήθελαν να τον δουν και «με πραγματικούς φίλους». Οι πραγματικοί αυτοί φίλοι του θα έχουν τους δικούς τους φανταστικούς φίλους και ίσως θα μπορούν να τους μοιράζονται.

2) Να βοηθήσουν το παιδί να βρει δυο μόνιμους φίλους στο παιχνίδι, παιδιά του δικού του επιπέδου – ούτε πολύ θορυβώδεις ούτε πολύ επιθετικούς. Να του δίνουν τακτικά ευκαιρίες να γνωρίσει αυτά τα παιδιά, χωρίς να το πιέζουν.

3) Όταν το παιδί κρύβεται πίσω από τους φανταστικούς του φίλους, να μην το αποπαίρνουν. Θα τους χρησιμοποιήσει ως τρόπο για να απομονωθεί ακόμη περισσότερο. Να του εξηγήσουν ότι καταλαβαίνουν το λόγο που τους χρειάζεται και να του πουν ότι ως γονείς θέλουν να παίζει και με άλλα παιδιά ώστε να νιώθει αυτοπεποίθηση.

Η ζωή ενός παιδιού αποκτά ποιότητα με τους φανταστικούς φίλους. Είναι ένδειξη υγιούς συναισθηματικής και γνωστικής ανάπτυξης, εφόσον συμβαίνει από την ηλικία των τριών μέχρι την ηλικία των έξι ετών. Οι γονείς επομένως δεν πρέπει να ανησυχούν, εκτός κι αν το παιδί τους έχει απομονωθεί.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Στα πλαίσια του νέου μαθήματος, της ερευνητικής εργασίας που προστέθηκε στο ωρολόγιο πρόγραμμα κάθε Λυκείου, η ομάδα μας, κατά την διάρκεια του Β΄ Τετραμήνου, ασχολήθηκε με : << Την Ψυχοκοινωνική ανάπτυξη του παιδιού κατά την προσχολική ηλικία, τον ρόλο του μεγέθους της οικογένειας και της σειράς γέννησης του παιδιού. Τον ρόλο του παιχνιδιού και της νηπιακής ομάδας στην κοινωνικοποίηση. Τους παιδικούς φόβους και τους φανταστικούς φίλους >>. Σκοπός της εργασίας αυτής ήταν να ενημερώσει τόσο τον αναγνώστη αυτής της εργασίας όσο και εμάς, για τα παραπάνω θέματα που αφορούν το παιδί της προσχολικής ηλικίας. Με την εργασία αυτή βρήκαμε απαντήσεις σε διάφορα ερωτήματα που αφορούν τον εσωτερικό κόσμο του παιδιού και την ψυχοκοινωνική του ανάπτυξη. Ενημερωθήκαμε για τις αλλαγές που παρατηρούνται στα παιδιά ανάλογα με την σειρά γέννησης και το μέγεθος της οικογένειάς τους. Εντοπίσαμε τις πηγές των παιδικών φόβων και τους τρόπους με τους οποίους αυτοί μπορούν να καταπολεμηθούν. Τέλος, συνειδητοποιήσαμε τον σημαντικό ρόλο που διαδραματίζουν οι φανταστικοί φίλοι στην ανάπτυξη του παιδιού της προσχολικής ηλικίας και την αξία του παιχνιδιού και της νηπιακής ομάδας στην κοινωνικοποίησή του. Τα μέλη της ομάδας μας προσπάθησαν να καλύψουν όσο καλύτερα μπορούσαν τα επιμέρους αυτά θέματα, δημιουργώντας μια ξεκούραστη και ενδιαφέρουσα εργασία.

Ευχαριστούμε!!....

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

<http://www.pasyvn.gr/el/thematikes-enotites/goneis/paidagogika/252-oi-prwtes-sxeseis-twn-paidiwn-apoteloun-tis-proipothesis-gia-sinesthimatiki-kai-oikonomiki-anaptixi.html>

https://docs.google.com/document/d/IXxczAW9Mcp8oCzMXsNo_7rvSv-q12T-ZZW0Mrdn6IC0/edit?pli=1

<http://www.dimitrismpoukouras.gr/themata-psychologias/e-diaphoropoiese-tou-rolou-tou-phylou-ste-nepiake-elikia>

<http://www.psychologynet.gr/article.php?item=75>

<http://www.imommy.gr/nipia/psychologia/article/175/monaxopaidi--to--polytimo--paidi/>

<http://www.psychotherapeia.net.gr/articles-psyxologoi-marousi-psyxotherapeftes-marousi/goneis-paidia/60-syberifores/195-to-monahopaidi>

<http://news.in.gr/greece/testgoogle/?aid=1231084473>

http://maria-papadopoulou.blogspot.gr/2011/05/blog-post_16.html

Βιβλιογραφία: Ιωάννης Δ. Ηλιόπουλος, Οικογενειακή και Σχολική Αγωγή, Έκδοση Αθηνών.

Ιωάννης Ν. Παρασκευόπουλος, Εξελικτική ψυχολογία σελ. 130-139, ΤΟΜΟΣ, Αθήνα, 1985.

Ιωάννης Ν. Παρασκευόπουλος, Τα αναπτυξιακά προβλήματα του βρέφους και του νήπιου σελ.66-73 και 232-238, Ελληνικά γράμματα, Αθήνα, 1996.